

Keeleuuendus

Aegkiri õigekeelsuse ja keeleuuenduse edendamiseks.

—== SISU: ==—

- Joh. Aavik . . . Mitmuse partitiiv ja i-mitmus.
 Joh. Aavik . . . Täienduseks artiklile „Mitmuse partitiiv ja i-mitmus.“
 A. Miller . . . „pikk“ — „pitk.“
 V. Piik . . . „rõõmustama“ — „rõõmutsema.“
 V. Piik . . . „tähepanu“ — „tähelepanu.“
 A. Miller . . . „kolmandamad“ — „võimatud.“
 A. Miller . . . „kaduma — minema.“
 Trykivigade õiendus.

Ilmub S. Y. G. KEELELISE RINGI väljaandel.
 Vastutav toimetaja JOH. AAVIK.

AEGKIRI

„KEELEUUENDUS“

ilmub Saaremaa Yhisgymnaasiumi
Keelelise Ringi väljaandel.

„KEELEUUENDUSE“ ilmunud numbrite sisud :

№ 1. (a. 1925). Joh. Aavik — Keelelised vastuoksused. M. Tooms — Prolatiiv. Joh Aavik — Arvustavaid märkusi E. K. S. Õigekeelsuse sõnaraamatu kohta. M. Tooms — Allatiivi -le ja -lle. M. Meusi — „Sulepää, sulehoidja, sulepidaja“ jne. Joh. Aavik — „Kohatu.“ Joh. Aavik — Uute juursõnade loomise asjus. — Märkus toimetuse poolt.

№ 2. (a. 1925). Joh. Aavik — Keeleuuenduse seisukord ja tuleviku — väljavaated. M. Tooms — Prolatiiv (lõpp). J. Perens — -likkude, -likke, -like. K. O. Juht — Keeleuuendus ja noorus. Joh. Aavik — Uus väga tarviline vorm: mineviku gerundiiv. Joh. Aavik — Keelelisi arvustusi. Kaks uuemat luuletuskogu. Joh. Aavik. — Uus verbivorm -maks. Joh. Aavik. — Uusi keelelisi vastuoksusi. Fr. Toomus — „kommuuna“ — „kommuun.“ A. Miller — „eksame.“ Joh. Aavik — Keeleuuenduse mälestusaforismid. Joh. Aavik — Aruane sõnade loomisest. Joh. Aavik — Märkusi ja õiendusi.

№ 3—4 (a. 1925). Joh. Aavikult: Keele rahvuskultuuriline tähtsus. — Deklinatsiooni liigid. — Y kysimus. — Kimp uusi sõnu. — Halvad sõnad. — Väärasti tarvitetu uendused. — Võõrsõnade kaju. — Kampmanni kirjanduslugude arvustus — „aga, ent, kuid, vaid“ — Uusi keelelisi vastuoksusi — Väiksemaid õigekeelsulikke märkusi.

№ 3. (a 1926).

ilmub maikuu 1926 a., sisaldab muu seas Joh. Aavikult „Konjugatsiooni liigid yhes. harjutusylesandega.“

HINNAD :

№ 1 ja № 2 (1925) — à 25 mk. (noorsoo-organisatsioonile ja õpilasile otsekohe toimetusest 15 mk.)

№ 1 saada ainult yhes kogu aastakäiguga.

№ 3—4 (1925) — 45 mk. (noorsoo- jne. 30 mk.)

№ 1—2 (1926) — 40 mk. (noorsoo- jne. 30 mk.)

Aastakäik 1925 — 80 mk ; a. 1926 (suurendet kujul) — 100 mk.

Toimetuse aadress: Kuresaar — Gymnaasium, „Keeleuuendus.“

PE A
462

~~11394~~

A. 17802: 3

Mitmuse partitiiv ja i-mitmus

Kõige keerulisem ja raskem kääne eesti keeles on 1
mitmuse partitiiv, sest et sel nii erisugused lõpud: 1)
-sid: vagu — vagusid; 2) -u: jalg — jalgu; 3) -i: koht —
kohti; 4) -e: tuba — tube; 5) -aid, -eid, -uid: hambaid,
valgeid, raamatuid (õigupoolest ainult -id, sest selle ees
olevad vokaalid a, i, u — on sõna tyve lõppvokaalid) Ei
seepärast miski ime, kui siin niipalju vigu tehakse, ära
vahetades lõpud: kohte (pro kohti), salke (pro salku), jalga
(pro jälgi).

Et i-mitmus yldiselt moodustub mitmuse partitiivi
järele, siis seegi on keeruline ja raske ja aldis samasugu-
selle vigadelle.

Mitmuse partitiiv.

Et täiesti eksimata osata mitmuse partitiivi igast sõnast õi- 2
gesti moodustada, selleks vaja esiteks tunda sellekohased reeglid ja
teiseks osata neid reegleid tegelikult kasutada. Keele instinkt siin
igakord ei aita, sest et see igalyhe kohaliku murde järele erisugune
või yldiselt esinevate vigade mõjul eksiteele viidud. Pärastpoole,
vahest alles paarikymne aasta pärast, kui kirjakeel vigadest puhas-
tund ja selle oskus yldiselt maad võtnud, võib ilmuda instinktiivne,
ebateadlik keele õige oskamine, mis reeglite teadmist ja tarvita-
mist enam ei vaja. Praegune põlv aga peab endale võtma vaeva
reeglite järele õppida õiget keelt, kui ta tahab tulevased põlved
sellest vabastada.

Esimene eeldus ja nõue mitmuse partitiivi reeglite 3
selgeks mõistmiseks on deklinatsiooniliikide täpne tundmi-
ne, s. o. peab oskama iga sõna paigutada sellesse liiki,
kuhu ta sellekohaste tundemärkide järele kuulub. (Selleks
juhatame artikli juure „Deklinatsiooni liigid“ (v. „Keelmuuse-
dus“ a. 1925, nr. 3, lk. 45 jgm.).

Siin antagu see liikide tabel lyhendet kujul ainult
mitmuse partitiivi suhtes.

I. 1-silbilised vokaallõpulisel

a) maa, soo	}	a) -aid, -eid, -uid jne : maid.
b) koi, prii		b) -sid : koisid

II. painuvad: nomin. tugev, genēt. nõrk

sõda — sõja	}	-sid (sõdasid)
vald — valla		-i, -e : valdu

III. vastupidi painuvad: nomin. nõrk, genet. tugev

kolle — kolde	} -aid, -eid
hammas — hamba	

IV. painumata: nomin. ja genet. samas vältes ja astmes

a) piiga (2 silpi, II välde)	} -sid
b) pere (I välde, e- lõpp)	

V. painumata, nagu IV liik.

a) aasta (2 silpi, III välde)	} -aid, -eid, -uid
b) raamat (genet. 8 silpi)	

VI. -ne ja -s sõnad, genet. -se

teine, tundmus, sõrmus	} -si ja -seid

Sellest tabelist on näha, et mõnel liigil on mitm partitiivi moodustamine lihtsam ja kergem (III, IV ja V liik), sest et yhesugused kindlad lõpud, teistel keerulisem ja raskem (I, VI ja eriti II liik), sest et lõpud erisugused, olnedes eriasjaoludest ja reegleist.

I Liik

5 Yhesilbilised vokaallõpulised sõnad (maa, tee, soo, pii, koi).

a) m a a — maid, soo — soid, lau — luid, puu — puid, suu — suid, pää — päid, töö — töid (mitte: töösid!)

Nende eeskujul ka: tee — teid, kuu — kuid (esinevad paiguti veel rahvakeeles), jää — jäid, öö — öid, vöö — vöid.

Samuti võõrsõnus: kanevaa — kanevaid, idee - ideid, byroo — byroid, kakaduu — kakaduid, miljöö — miljöid jne., sest niisugused sõnad oma pika vokaallõpu tõttu kuuluvad ka I-sse a) liiki ja võimalikult peavad muutuma rahvakeeliste yhesilbiliste taoliselt.

6 b) koi — koisid, täi — täisid, pii — piisid (ii- ja kaksikvokaallõpuliste mitm. partitiiv on -sid).

Samuti võõrsõnad: papagoi — papagoisid, galerii — galeriisid; partei — parteisid jne.

7 Märkus. — Natuke kysitav on id-lõpuline mitme partitiiv yysõnust: pyy — pyid, syy — syid, sest et yi, kõlades lähedalt yy-le (murdeliselt ongi yy asemel yi), ei kyllalt teravasti eralda mitmuse vormi ainsusest, nii et otstarbekohasuse seisukohalt võiks pooldada ka pyysid, syysid: igatahes aga olgu luulekeeles lubatavad ka pyid ja syid.

Viga! — Viga on -sid asemel -si: koisi, piisi; siimaani valitseva õigekeelsuse järele peab olema koisid, piisid jne. Sellest, kas võiks -si mingi uuendusena kysimusse tulla, allpool II liigi puhul.

Põhimõtted.

Mõnelegi vahest tunduvad mitmed siin antud lühemad id-lõpulised vormid (öid, jäid, ideid jne.) võõristavana, kuna -sid lõpulised on yldiselt omasemad praeguses harilikus keeles. Nende lühemate vormide põhjenduseks ja kaitseks esitetagu järgmised põhimõtted:

1) Ainult osa keelevorme, seega ka mitmuse partitiive on põlised rahvakeelsed ja juba muiste kujunend; muud on hiljemini nende eeskujul moodustet.

2) Vanemad rahvakeelsed vormid on enamasti nii-nimetet hääliksääduslikud, s. o. kujunend teatavate sääduspäraste häälikuliste (foneetiliste) muutuste järele; nende vastandid on nii-nimetet analoogiavormid, mis esialgsemaist vanust vormest otseteel ei põlvne, vaid mingi teise hoopis teisis tingimuisis kujunend vormide eeskujul (analoogial) hiljemini, vahel alles kõige uuemal ajal moodustet; hääliksääduslikud vormid on seega enamasti vanemad, muistised, analoogiavormid hilisemad, uueaegsemad.

Nii on hääliksääduslikud vormid *maid, puid, töid*, kuna -sid lõpp I liigi sõnadel analoogiline (*töösid, koisid*).

3) Põhimõtteliselt tuleb eesõigus anda hääliksääduslikele vormele, eriti kui muudki põhimõtted — otstarbekohasus ja ilu — seda toetavad; seepärast ka parem *töid, öid* jne.; ainult erilisel põhjusil võib eelistada analoogia vorme.

4) Miks kõigist sõnust ei ole hääliksääduslikke vorme olemas harilikus keeles, vaid neid tuleb kunstlikult, „keeleuuenduslikult“ moodustada? — Esimene põhjus: hääliksääduslikud vormid on võind kujuneda ainult neist sõnust, mida rahvas ses käändes sageli tarvitas oma igapäevases kõnes (näit. puu — *puid*). Niisugusel korral need vormid juurdusid sygavasti kõnelejate keeleharjumusse ja mälusse ja andusid põlvest põlve edasi. Käänded aga, mida rahval harva juhust ja tarvet oli teatavaist sõnust tarvitada, kuigi need esialgu hääliksääduslikult moodusteti, hakkasid nooremalle põlvele raskemini kylge, nad võisid kergesti unuda. Nii kuulis laps harva vanemate inimeste keeles sõna „kuu“ mitmuse partitiivi. Oli ka sõnu, mille mitmuse partitiivi rahval yldse vajadust ega juhust polnud tarvitada

(näit sõnast „jää“). Kui pärastpoole korraga juhuslikult vaja läks seesuguste sõnade mitm. partitiivi tarvitada, siis, ja nimelt kui hääliksäädusliku vormi moodustus on keerulisem, langeti mingi lihtsama vormi, nimelt -sid lõpu analoogia mõju alla. Sõnavormi saatus võib oleneda siis teataval määral ka ta tähendusest. — Teine põhjus on, et hääliksääduslik vorm liig ära kulus või mingi teise vormiga homonyymseks (yhekõlaliseks) sattus. Nii-sugusel korral otsis keele otstarbekohasuse instinkt abi analoogiamoodusest. Seesugusel korral ongi analoogia-vormid lubatavad (näit. I b) liigis -sid, sest „koid“ oleks ainsuse partitiiviga yks.)

Märkus. — Tähendetagu, et soome keeles ongi need vormid homonyymised: *koita* (loe: koida) tähendab 1) ains. partit. koid, mitm. partit. koidsid: sest soome keeles ei ole midagi analoogilise -sid lõpu taolist, vaid ainult hääliksääduslik -ita.

5) Yldiselt aga on sid-lõpulised analoogiavormid siiski teatav keele unustamise ja puuduliku oskamise nähtus, mis kipub maad võtma eriti linlaste ja linna poolharitlaste keeles (*puusi(d), pääsi(d)* pro *puid, päid*) ja ka lõuna eestlaste keeles, kus yleminek kohalikust murdest kirjakeelele segab ja tumestab keeleinstinkti.

6) Keeleuuendusliku õigekeelsuse üks kõige tähtsaimast põhimõttest on, et rahvakeeliste hääliksääduslikkude vormide eeskujul samatüüpseist sõnust, mil ylemal seletet põhjusil rahvakeeles ei ole kujunend hääliksääduslikke vorme või need on unustet, tohib ja tuleb moodustada hääliksääduslikkude kujulised vormid, niisugused, nagu nad rahvas ise oleks moodustand ja edasi pärandand, kui ta neid oleks kyllaldaselt tarvitsend ja tarvitand. Need on nii-ytelda „kunstlikud“ hääliksääduslikud vormid.

Need põhimõtted võetagu arvesse ka edasiste „kunstlikkude“ moodustuste puhul muis liikides.

Ajalooline grammatika. — Muistne, estalgne partitiivi lõpp on -da (teaduslikumalt -ta kirjutet), mis veel esineb sõnus *ke-da, seda* jne. Mitmuse partitiivis oli selle -da ees veel mitmuse tunnus -i-, seega -ida, mis liitus sõna kylge: *maa-ida*, kusjuures pikk vokaal lyhenes ja sulas i-ga kaksikvokaaliks: *maida*, pärast lõppvokaal kadus: *maid*. See on I a) liigi mitmuse partitiivi hääliksääduslik kujunemine.

Samuti tee-ida > teid, soo-idä > soid, töö-ida > töid jne.

II liik.

Kahesilbilised I- ja III-vältelised painuvad 10
tyved: sõda — sõja, vald — valla; aga ka
2-silbilised I-vältelised a-, i-, u-lõpulised
(kala, nimi, talu.)

II-se liigi mitm. partitiiv on kahesugune: 1) -sid (ana-
loogia lõpp): vagusid, talusid, jõgesid; 2) -u, -i, -e (häälik-
sääduolik): jalgu, kohti, tube (millal -u, i või -e, selle
reegel v. allpool).

Mõlemad vormid on tugevaastmelised: vagusid, jõge-
sid, kohti (mitte vaosid, jõesid jne.)

Yldine põhimõte: võimalikult tarvitada neid lyhemaid
u-, i-, e-lõpuliselt partitiive. Põhjus: a) lyhemus; b) parem
kõla (vabanemine paljudes sõnades tyytavalt sagedast -sid
lõpust; c) lyhemad vormid algupärasemad, puhtamad, kuna
-sid -lõpulised sageli mingi keeleunustlik nähtus; -sid
lõppu tarvitada ainult neist sõnust, kust lyhem vorm või-
matu või ebakohane.

A. —sid lõpp. See on paratamatu järgmisetyypseil 11
sõnul:

1) vagu - vagusid, talu — talusid jne; need on
I-vältelised 2-silbilised u-lõpulised sõnad (vagu, talu, onu,
pidu jne.)

2) äri — ärisid, abi — abisid jne. (I-vältelised 2-silbi-
lised i lõpulised sõnad); siiski paljudest seda liiki sõna-
dest on võimalik ka lyhem mitm. partit., näit. kivi — kive,
huvi — huve (v. allpool).

3) jõgi — jõgesid, uni — unesid, nimi — nimesid (I vältelised e-tyvelised i-lõpulised sõnad); sest et nende lyhem
nominatiiv oleks ainsuse nimetavaga üks (homonyymne):
see jõgi — neid jõgi. Siiski võiks niisuguseid homonyym-
seid partitiivi vähemalt luuletuskeeles lubada ja vahest
osalt ka proosas, kus vormi mitmuslik tähendus on konteks-
tist selge: ilusaid uni nägema, kõrgeid mägi, võõraid
nimi, rasvaseid hani, seda enam et mõningaid niisuguseid
vorme paiguti veel võib rahvakeeles leida.

4) Yldse kus lyhem vorm tekitaks segava homo-
nyymsuse: raha — rahasid (lyhem vorm oleks *rahu*), siiski
luuletuskeeles julgesti *vanu rahu*. Samuti tarbekorral ka
pilkusid, riidusid (pro lyhemad *pilke, riide*)

B. -u, -i, -e lõpud. Nende lõppude valik oleneb 12
kahest asjaolust: 1) tyve lõppvokaalist, mille järele sõnad
jagunevad nelja liiki: a-tyved (sõd-a, koht-a), e-tyved
(leht-e), i-tyved (pilt-i), u-tyved (võrk-u); 2) a-tüvedel

(sõd-a, koht-a jne.) võetakse arvesse ka esimese silbi vokaal -õ-, -o-, -e- jne.

- 13 Märkus — Tyve lõppvokaal on näha ainsuse partitiivi lõpust (seda koht-a, leht-e, jõg-e, praad-i, laul-u), või kui see konsonantlõpuline, siis ainsuse genetiivist (suur-e).
- 14 Nii kujuneb järgmine lyhema mitm. partitiivi moodustamise tabelikujuline vormel :

e-tyvedel	mitm. partit.	-i:	lehte — lehti
i-	" " "	-e:	pilti — pilte
u-	" " "		võrku — võrke
a-tyvedel	" " "	-u:	jalga — jalgu
olenedes esimese silbi vokaalist (v. 15, 17, 19.)		-i:	kohta — kohti
		e:	uba — ube.

a-tyvede mutmuse partitiivi lõppvokaal (u, i, e) oleneb siis esimese silbi vokaalist, nagu seda järgmine tabel näitab

- 15 a-tyvede mitm. partitiivi tabel.

	siis mitm. partit.	jalga — jalgu, siga — sigu
kui esimeses silbis a, i, õ, ei, äi	-u:	sõna — sõnu heina — heinu käia — käiu
kui esimeses silbis mingi muu vokaal (e, o, u, ä, õ, y)	-i:	lehma — lehmi, kohta — kohti, kurba — kurbi, märga — märgi, kylma — kylmi
Erandid:		
1. erandlikult.		
a) u - a (l vältēs)	-e:	uba - ube
o - a (l ")		oda - ode
b) ji ja i'i asemel je, ie		Erand: oma — omi, osa — osi orja — orje, nua — nuie (pro: orji, nui'i)
2. erandlikult i - a = i kaheksas sõnas (reeglipäraselt annab i - a = u)		
king, pikk, silm	—	kingi, pikki, silmi
iga, isa, iva, lisa, nisa	—	igi, isi, ivi, lisi, nisi

Partitiivis on ka siis u, kui esimese silbi a-le või õ-le järgneb mingi muu vokaal: ae—a, ai a, au—a, õe—a, õi—a, õu—a =u. 17

Allpool tabelireeglid uuesti, et neid valgustada ja harjutada suurema näidete hulgaga.

I silp	II silp	mitm. partit.	näited
a	a	-u	aas — aasu, jaam — jaamu, arg — argu, ader — atru, harv — harvu, kari — karju, mahl — mahlu, mark — marku, nali — nalju, palk — palku, salk — salku, vald — valdu jne.
ae	a		aed — aedu, aeg — aegu, kael — kaelu, laev — laevu, pael — paelu, vaev — vaevu
ai	a		ait — aitu, ais — aisu, paik — paiku, lai — laiu
au	a		haud — haudu, kaup — kaup, laud — laudu, laut — lautu, raud — raudu, rauk — rauku, saun — saunu jne.
i	a		hind — hindu, ilm — ilmu, kiri — kirju, linn — linnu, piin — piinu, piisk — piisku, pind — pindu, rihm — rihmu, riid — riidu, riit — riitu, rind — rindu, viin — viinu, virn — virnu jne.
ei	a		hein — heinu, leib — leibu, sein — seinu
õ	a		õlg — õlgu, võlg — võlgu, kõhn — kõhnu, sõber — sõpru
õe	a		õel — õelu, nõel — nõelu
õi	a		nõid — nõidu
õu	a		õun — õunu, lõug — lõugu
äi	a	äi — äiu, käi — käiu, väin — väinu	

Ajalooline grammatika. — Mitmuse partitiivivokaal- 18
lõpud ka põlvnevad esialgsema -ida lõpu erisuguseist kombineerum-
musist tyve lõppvokaaliga: karja-ida > karjoida (a läks i ees o-ks,
kui esimeses silbis olid teatavad häälikud (a, i, õ) > karjoda (dif-
tong kadus) > karjo > karju. Teiste vokaalide olles esimeses sil-
bis kadus tyvelõpp -a mitmuse i ees: kohta-ida > kohtida > kohti.

silp II s.		
e — a		hell — helli, kell — kelli, kest — kesti, mets — metsi, relv — relvi, selg — selgi, sepp — seppi, serv — servi, vend — vendi, verst — versti jne.
o — a		kihelkond — kihelkondi (mitte konde!), konn — konn, kord — kordi, loom — loomi, look — looki, moka — mokki, nokk — nokki, noot — nooti, oder — otri, ronk — ronki jne.
oe — a		koer — koeri, poeg — poegi
u — a		hulk — hulki (mitte hulke!), hurt — hurtu, kumb — kumbi, kuum — kuumi, luud — luudi, munk — munki, nurk — nurki, pulm — pulmi, pump — pumpi, pung — pungi, ruun — ruuni, sukk — sukki, surm — surmi, trumm — trummi, tumm — tummi, tusk — tuski, tuum — tuumi jne.
ui — a		kuiv — kuivi, tuim — tuimi
ä — a		händ — händi, kärn — kärni, kärss — kärssi, märg — märgi, pärg — pärgi, määr — määri, ränk — ränki, vänt — vänti, vähk — vähki, ämm — ämmi, äss — ässi j. n. e.
äe — a		päev — päivi (mitte päevil)
ö — a		pöör — pööri
y — a		kylm — kylmi, ryhm — ryhmi, syld — süldi.

Brandlikult :

-ji asemel -je	-e	kuri — kurje, ohu — ohje, ori — orje,
-i'i asemel -ie		lubi — lupje, tyhi — tyhje
		nui — nuie.

Võõrakeelsed i-tyved. — Et sellesse liiki kuuluvad ka niisugused võõrakeelsed sõnad, mille lõppsilp pikk ja enamasti rõhuline ja genetiiv i-lõpuline: advokaat, agent, kabinett, romaan, organism jne. (genet. advokaadi, agendi jne), siis muutuvad nad yhesilbiliste i-tyvede eeskujul ja nendegi mitm. partitiivis on -e: *advokaate, agente, kabinette, romaane, organisme* jne.

21 ik-lõpulised u-tyved, kus kõrvalrõhk ik-silbil, nagu õnnelik, laevastik, kunstnik, ametlik, mõistlik jne.

muutuvad yhesilbiliste u-tyveliste sõnade eeskujul, sest et nad nendega samasse teise liiki kuuluvad, ja nendegi mitm. partitiiv on -e: õnnelikke, laevastikke, kunstnikke, ametlikke, mõistlikke.

Mitte -sid, sest see on tarbetu ja inetu. — 23
Sellesse teise liiki kuuluvaist kolmandavärteliselisist tyvedest ei tohiks proosakeeles yldselubatav olla tarvitada pikemaid -sid-partitiive, sest et neil ilusamad lyhemalõpuliselised vormid võimalikud. Seepärast: (e-tyved) mitte jälgesid, tagajärgesid, hingesid, häälesid, kirgesid, kaskesid, kylgesid, lehtesid jne, vaid ainult: jälgi, tagajärgi, hingi, hääli, kirgi, kaski, kylgi, lehti jne.

Samuti: kaar — kaari (mitte kaaresid!) kuub — kuubi, kuusk — kuuski, kõrb — kõrbi, neem — neemi, niin — niini, nurm — nurmi, nõmm — nõmmi, peen — peeni, pilv — pilvi, põll — põlli, salv (salve) — salvi, sõlm — sõlmi,äär — ääri.

Koguni: eit — eiti (mitte eitesid!), kiik — kiiki, kits — kitsi (mitte kitsesid!), kukk — kukki, libl — lipli (mitte liblesid), lill — lilli, memm — memmi, rypp — ryppi, õnn — õnni.

s-sõnul, mille genet. -e, on mitm. partitiiv -si: kyys 23 (gen. kyyne) — kyysi, kaas — kaasi, laas — laasi (mitte: kyyni, kaani, laani): vars — varsi, uus — uusi, hiis — hiisi, (arv) viis — viisi, kuus — kuusi; N. B.: yks, kaks, mitm. partit. õigupoolest yksi, kaks, aga vahest võiks ka yhty, kahti (ei milgi kombel aga „yhesid, kahesid“).

(i-tyved) — -e: tund (tunni) — tunde (mitte: tundi- 24 disid!), samuti järjekindlasti i-tyvedest: kapp — kappe, jook — jookke, juut — juute, klaas — klaase, kool — koole, hall — halle, sell — selle, tamm(i) — tamme, vann — vanne, rong — ronge, torm — torme, sort — sorte, arst — arste, selts — seltsed jne.

Samuti ka võõrsõnust: akkord — akkorde (mitte: ak- 25 kordisid), element — elemente, eksemplaar¹⁾ — eksemplaare, materjaal — materjaale, magasiin — magasiine, probleem — probleeme, systeem — systeeme, revolutsioon — revolutsioone, telegramm — telegramme, autoriteet — autoriteete, vabrikant — vabrikante jne.

(kontserte) Siia kuuluvad ka: kontsert (gen. kont- 26 serdi) — kontserte, piiskop — piiskoppe, apteek — apteekke, pankrot — pankrotte jne.

(u-tyved) -e: auk (augu) — auke, hilp — hilpe, 27 hull — hulle, jutt — jutte, järsk — järske, kirp — kirpe,

¹⁾ Päärõhk on esimesel silbil, kuna viimne silp kõrvalrõhuline ja pika vokaaliga.

kild — kilde, laul — laule, paks — pakse, ropp — roppe, samm — samme, temp — tempe, vali — valje jne.

28 Mõnedest u-tyvedest on e-partitiivil siiski see halbust, et homonyymseks satub mõne teise sõna vormiga, näit. kook (koogu) — kooke, ja kook (koogi) — ka kooke. Niisuguses juhtumuses võib tarbekorral selguse pärast tarvitada sid-lõpulist vormi: kookusid. Ainult ortograafiliselt homonyymised on järgmist kaks sõna, kuna i-tyvede vorme hääldamine (muljeerimine) eraldab: kaal(u) — kaale, ja kaal(i) — kaale (muljeerit l-ga).

29 Pikemaist ik-lõpulisist u-sõnust aga tuleb järjekindlasti tarvitada lyhemaid partitiive: õnnelikke, ametnikke jne.; sid-vormid tuleks siin otse veaks lugeda.

I-välteliste sõnade mitmuse partitiiv.

30 Mitte sõdasid, vaid sõdu. Teise liigi kolmandavälte-
lisist sõnust, mis nominatiivis enamasti yhesilbilised (saan, mets, laul jne.), võib ja tuleb lyhem mitm. partitiiv järjekindlasti läbi viia. Aga ka I-vältelisist sõnust tuleb tarvitada lyhemaid partitiive, niipalju kui see iganes võimalik. Nende moodustamine synnib yldvormelite tabeli järele. Antaku allolevas näiteina sõnu, mille lyhem partitiiv haruldane või „kunstlik“.

a — a

ala — alu, kava — kavu (mitte kavasid!), lava — lavu, maja — maju, naba — nabu, pada — padu, pala — palu, raba — rabu, rada — radu, saba — sabu, sada — sadu, taba — tabu, tala — talu, tagavara — tagavaru, vaba — vabu jne.

i — a

-u

kida — kidu, kisa — kisu, liha — lihu, lina — linu, nina — ninu, riba — ribu, rida — ridu, tiba — tibu, viga — vigu, visa — visu jne.

õ — a

kõla — kõlu, kõva — kõvu, mõla — mõlu, sõba — sõbu, sõda — sõdu, võsa — võsu jne.

31 Tuletetagu meele, et viies sõnas (iga, isa, iva, lisa, nisa) i — a erandlikult i: igi, isi, ivi, lisi, nisi, sest et nende teise silbi vokaal polnud algupäraselt puhas a, vaid ä. .

e — a	}	-i	ema — emi, keha — kehi, kena — keni (mitte: kenu!), keha — kehi, kera — keru, pesa — pesi, tera — teri	32
ä — a			häda — hädi, mäda — mädi, mära — märi, pära — päri	
ö — a				
y — a			kyla — kyli, kynä — kyni, pyhä — pyhi, tuma — tympi.	
u — a		-e	juga — juge, luba — lube, nuga — nuge, suga — suge, sula — sule, tuba — tube	33
o — a		-e (-i)	koda — kode, oda — ode, oja — oje, ora — ore, oma — ome ja omi, osa — ose ja osi.	

Ainult sõnust, mille lyhem partitiiv annab liig segevaid homonyymsusi, on -sid lubatav: raha — (rahu) rahasid (siiski „vanu rahu“), iha — (ihu) ihasid, ila — (ilu) ilasid jne. Päälegi mitmeist niisuguseist I-välte- 34
 sõnust on mitmus yldse haruldane (tina — tinu, kära — käri, sära — säri).

(i-tyved). Nagu ylemaal nimetat, ka mõniste I-välte- 35
 listist i-tyvedest võib tarvitada lyhemaid e-lõpulisid partitiive: huvi — huve (ka Õigek. sõnaraamatus), tuvi — tuve, kruvi — kruve, lövi — lõve, sest et siin kivi — kive seks õigustab oma eeskujuga. Aga kui kord need, miks siis mitte ka järgmised: häbi — häbe, käbi — käbe, lyli — lyle, pori — pore, ribi — ribe, sasi — sase, sydi — syde, tragi — trage, tädi — täde, tyli — tyle, voli — vole, äri — äre jne. Mõned neist vahest tunduvad esialgul küll natuke võõristavaina, samuti kui mõnede a-tyvedegi lyhemad partitiivid (isi, lisi, emi, vabu jne.), aga kui nendega harjuda, siis leitakse nad ysna loomulikeks ja kohaseiks. — Ainult neist, millest e-lõpuline vorm annaks segava homonyymi, tuleb tarvitada -sid: abi — abid (abe?), heli — helid (hele?) jne.

(gymnaasiume). Kuna kõigest 2-silbilisest I-välte- 36
 listist i-tyvedest ei ole otstarbekohane tarvitada niisuguseid lyhemaid e-lõpulisid mitm. partitiive, on see täitsa mugav ja kohane ja otse sunduslik neist pikemaist võõrsõnust, mis oma lõpu tõttu kuuluvad sellesse tüüpi, nimelt: evangeelium — evangeeliume, gymnaasium — gymnaasiume, sanatoorium — sanatooriume; ohvitser — ohvitseri, kuberner — kuberneri, kapital —

kapitale, korridor — korridore, fotoplastikon — fotoplastikone jne.; sid-vormid (gymnaasiumisid, ohvitserisid jne) tuleb siin lihtsalt vigadeks lugeda.

- 37 (e-tyved). Esmavältelisist e-tyvedest esineb lyhem mitm. partitiiv harilikus keeles ainult si-lõpulisist sõnust ja on homonymne ainsuse nominatiiviga: (see) käsi — (neid) käsi; samuti: syssi — (tuliseid) syssi; susi — (näljaseid) susi; nende eeskujul: vesi — (võõraid) vesi, lysi — (uusi) lysi, mesi — (magusaid) mesi.

- 38 Märkus. — Murdeliselt esineb ka -a: (neid) käsa, syssa; kuigi see seda vormi paremini eraldab, ei ole -a siiski soovitatav, sest järjekindluse pärast peaks siis olema ka: vesa, syssa, lysa, mesa.

- 39 Ajalooline grammatika. — Sõna „käsi“ tyvi on „käde-“, sellest mitm. partitiivi kujunemine: käde-ida > kädida (e kadu i ees) > käsida (di muutus si-ks) > käsi (da kadu).

- 40 Kui kord võimalik ainsuse nominatiiviga homonymne mitm. partitiiv sõnust „käsi, syssi“ jne, siis võiks see võimalik olla ka muist i-lõpulisist e-tyvedest: jõgi — (lalu) jõgi (= jõgesid), kõrgeid lagi, kõrgeid mägi¹⁾, vanu regi, tugevaid tugi, suuri vägi, hävitavaid tōbi, rasvaseid hani, madalaid lävi, sygavaid meri, võõraid nimi, sooje suvi, ilusaid uni.

Niisugused vormid on sääl hästi võimalikud, kus nende mitmuslikkus kergesti selgub lauseyhendusest (eriti eelkäivast omadussõnast). Samuti ka „mõni asju“, mis oleks eriti kohane, sest sid-lõpuline vorm lyhema vormi ees („mõnesid asju“) tundub teatava ebakõlana. —

- 41 Ainulaadseist e- sõnust „õde, kude, tōde“ oleks lyhem mitm. partitiiv otstarbekohasuse seisukohalt täiesti võimalik: õdi, kudi, tōdi, kuigi need esialgu võõrastavaina kõlavad.

- 42 (u-tyved). Ainult i-vältelisist u-tyvedest ei ole muud võimalust kui -sid: onu — onusid, talu — talusid, vagu — vagusid, valu — valusid, sest et siin hääliksääduslik vorm homonymne oleks mitte ains. nominatiiviga, vaid ka partitiivi ja genetiiv-akusatiiviga. Yhest sõnast on niisugune homonymne mitm. partitiiv siiski olemas: ta myys rukkid, otri ja nisu (=nisusid).

Ve ad.

- 43 1) a pro -e: pilta, konta, poissa, pyssa, advokaata jne. — peab olema: pilte, konte, poisse, pyssse, advokaate;

¹ Esineb Kreutzwaldil: „et tele usk mägi ja inimesi ühest paigast teise võiks tõsta“ (Kreutzwaldi ja Koidula kirjavahetus, I lhk. 236).

samuti viga: õnnelikka, ametnikka, jutta, laula, linda, võrka jne. — p. o.: õnnelikke, ametnikke, jutte, laule, linde, võrke; samuti ka mitte ohvitsera, vaid ohvitseri [i- ja u-tyvedel on -e, v. 14, 20 ja 21].

Ajalooline grammatika. — Põhjaeestiline -a on vananenud lõpp, nyüd selle asemel on ametlikult maksmas uuenduslik lõunaeestiline -e, Joh. Aaviku poolt a. 1912 ettepanud. 44

2) -a pro i: jälga, tagajärga, lilla, purja, sääska jne. — p. o.: jälgi, tagajärgi, lilli, purji, sääski (e-tyvedel on -i, v. 14 ja 22) 45

3) -e pro -i: hulke, kurbe päeve, kuive kohte, nurke, odre jne — p. o.: hulki, kurbi, päivi, kuivi, kohti, nurki, otri (v. 19); samuti mitte [neid] noole, kaare [lõunaeestlaste vead], lille [koguni seda viga tehakse!], vaid nooli, kaari, lilli [e-tyvedel -i, v. 14 ja 22] 46

4) -e pro u: asje, riiste, salke, sõpre, linne, laie, nalje jne. — p. o.: asju, riistu, salku, sõpru, linnu, laiu nalju. Selle vea eest, mida teevad eriti mitmed Lõuna-eeesti kirjanikud ja mida kahjuks ka Loorits soovitab, tahaksime siin eritselt hoiatada. Ainult i- ja u-tyvedel on -e, mitte a- ja e-tyvedel (v. 17). 47

5) -i pro e: hulli jutti, iseloomi, lõppi jne. — p. o. hulle jutte, iseloomi, lõppe (lõppusid); u-tyvedel on -e (v. 14 ja); tähele panna: loom[-a] — loomi, loom[u]—loome. 48

6) -i pro -u: aegi, piiski, tiibi, laudi, õuni jne. — p. o.: aegu, piisku, tiibu, laudu, õunu (v. 17). 49

7) -u pro -i või e: märgu käsnu, kärnu, kärssu, väntu, hädu jne. — p. o. märgi, käsni, kärni, kärssi, vänti, hädi (sest ä annab -i, v. 19); samuti sõhnust „kehv, kell“ mitte kehvu, kellu, vaid kehvi, kelli (v. 19); mitte „kurju orju“, vaid kurje, orje, [v. 19] 50

8) -sid. — -sid-lõppu tuleb otse veaks lugeda sõnul, millest lyhem vorm hästi võimalik: kohtasid, kaupasid, jälgesid, kylgesid, arstisid, laevastikkusid, — majasid, pyhasid, kehasid, huvisid jne. jne. jne. (pro kohti, kaupu, jälgi, kylgi, arste, laevastikke, — maju, pyhi, kehi, huve). -sid-lõpu algupära yle v. VI liik. 51

9) -si. — Kui yldse pikemat vormi tarvitada, siis peab see sennise õigekeelsuse järele olema -sid (mitte -si!) Seega on viga: onusi, jõgesi, ärisi, pilkusi jne. peab olema: onusid, jõgesid, pilkused; ka mitte ohvitserisi, vaid ohvitseri. 52

Märkus. — Siiski võiks kysimusse tulla see silamaani veaks peetud -si lõpp võtta reeglipäraseks lõpuks, kuna sila-sid 53

jääke veaks, sest si-l oleksid järgmised paremused: 1) see on õige laialt rahva- ja yldises kõnekeeles tarvitusel ja näib sääl ikka rohkem levivat; -si õigekstunnistamisega kaoks suur hulk yigu, mida nyud -si'ga tehakse; 2) kaoksid mitmed homonymsused verbi vormidega: mitm. partitiiv: (neid) kadusi — verb: (nad) kadusid: (neid) ladusi — (nad) ladusid, (neid) ajusi — (nad) ajusid; (neid) riidusi — (nad) riidusid (läksid riidu) jne.

- 54 10) -aid, -eid, -uid (III ja V liigi lõpud) pro u, -i, -e (II liigi lõpud). Siin on tegemist liikide või liigi lõpude äravahetamisega, näit. „tarkaid, vabaid, valjuid“ (peab olema: tarku, vabu (ehk vabaid), valje (ehk valjusid). Murdelised vormid pilveid, talveid on III-liigilisist sõnust „pilve, talve“; kirjakeeles aga on need sõnad II-liigilised (pilv, talv). Seega on nende mitm. partitiiv pilvi, talvi, kuna pilveid ja talveid on viga. — Liikide äravahetamise ja mitmeliigiliste sõnade yle v. „Deklinatsiooni liigid“ („Keeleuuendus“ nr. 3). Viga ka sada neid, p. a. sadu.

III liik.

Vastupidi painuvad 2-silbilised sõnad: nominatiiv nõrk, (II või I välde), genetiiv tugev (III v.): kolle — kolde, hammas — hamba, kannel — kandle.

- 55 Selle liigi mitm. partitiivi lõpp on -id, mis yhes sõnatyve lõppvokaaliga annab -aid, -eid: hambaid, riideid. Moodustamise aluseks tuleb võtta ainsuse genetiiv, millele -id otsa liidetagu: hamba-id. Samuti: kannel — kandleid, liige — liikmeid, võti — võtmeid. Ka tyyp ase, habe, vare jne. kuulub siia: asemeid, habemeid, varemeid.
- 56 NB. Kallis — kalleid: i-tyvedel on nyud endise -id (kallid) asemel uuenduslikult -eid, nyud ka ametlikult tarvitusele võetud (Õigek. sõnaraam.); samuti: kaunis — kauneid, naeris — naereid, rukis — rukkeid jne.

Ve ad.

- 57 -id pro -aid ja -eid: hambid, võõrid, riidid jne., peab olema: hambaid, võõraid, riideid.
- ud pro -aid, lambud, lambud (pro -baid).
- 58 -si või -sid pro -aid, -eid: mõttesi(d), muljesi(d), kynkasi(d) jne. pro mõtteid, muljeid, kynkaid; -si oli enne sagedasti tehtav viga (Kreutzwald, Jannsen, Jakobson j. t.)
- 59 Ajalooline grammatika. — III-nda liigi sõnad olid muiste 2-silbilised tyved: koldege > kolde'e, hambase > hamba'a; mitm. partitiivi kujunemine: kolde'e-ida > koldeida (1 ees teine e kadus), samuti: hamba'a-ida > hambaida > hambaid. Seega on diftongilised lõpud -aid ja -aid hääliksääduslikud ainult muiste ajaloos III-nda liigi sõnau, kus muiste tyves oli järgemööda

kaks e-d või a-d (e'e, a'a). Mujal aga on diftong analoogilist algupära: kandleid, peendraid, liikmeid, asemeid (hääliksääduslik olekid), kuid -eid, -aid on kõlavuse ja ühtluse seisukohalt soovitatavam.

IV liik.

2-silbilised painumata sõnad:
piiga (2-silpl. II välde vokaallõpp)
pere (2 " I " e-lõpp)

Partitiivi lõpp on siin -sid; lyhemat lõppu ei ole. Et siia liiki kuuluvad niisugused sõnad kui a) piiga, herra, proua, preili, summa, komma, kalju, Miina, Maali, Aadu jne., b) pere, kõne, vale, vile jne., siis on nende mitm. partitiiv: piigasid, herrasid, prouasid, preilised, summasid, kommasid, draamasid, kaljusid, Miinasid, Maalisid, Aadusid — peresid, kõnesid jne.

Ve ad. — 1) -e või -i: summe või summi (prosummasid). Et -e -i on II liigi partitiivi lõpud, siis peaks see sõna nominatiivis olema „summ“ (genet. summa, summu või summi) Või kui -e lõppu lubada ka nominatiivist „summa“, siis peaks seda lubama ka kõigist seesuguseist sõnust: (neid) piige, herre, proua, preile jne. mis oleks tunduv uuendus.

2) -id: paljuid (III välde); reeglikordne vorm oleks paljusid, sest „palju“ (2 silpi, II välde, painumata) kuulub IV-ndasse liiki; kui sellest sõnast yksi tarvitatakse -id, mitte muist 4-nda liigi sõnust (piiga — piigaid (?), draama — draamaid (?), kalju — kaljuid (?), siis on „paljuid“ küll imelik erand, kui see lubatuks tunnistada. Samuti mitte kirjuid, vaid kirjused, sest nominatiiv on kirju (II välde, mitte III).

V liik.

Painumata sõnad: a) kahesilbilised III-väitelised (aasta, vanker), b) need, mille genetiiv 3-silbiline (raamata).

Mitm. partitiivi lõpp -id, mis liidetagu ains. genetiivi kylge, mille vokaaliga -id moodustab diftonglõpud -aid, -eid, -uid: aasta — aastaid, valge — valgeid, raamat — raamatuid jne. Ainult i-tyvedel nyyd endise -id asemel -eid: vanker (vankri) — vankreid, paber — pabereid: (põhjus partitiivi eraldamine mitm. nominatiivist).

Et IV-nda a-liigi ja V-nda a-liigi sõnad mõlemad kahesilbilised ja ainult välte suhtes erinevad, siis tuleb neis vältet hästi tähele panna, sest sellest oleneb liigi kuuluvuse kindlakstegemine ja ka õige lõpu teadmine kahtlasel korral: IV-a liik II välde ja -sid: piiga — piiga-

sid, V-a liik III välde ja -id: aasta — aastaid. Samuti (IV liik, II välde) sohva, tubli, kiisu, Leena, — sohvasid, tublisid, kiisusid, Leenasid, aga (V liik, III välde) troska, voodi, õhtu, Marta — troskaid, voodeid, õhtuid, Martaid.

V e a d.

65 1) -id (pro -aid, -uid, -eid): raamatusi, lepingusi, — numbrisi, vankrasi, mantlisi, ministrisi, instruktorsisi — piletsisi, paberisi, sõdurisi, kindralisi, korterisi, miljonisi, minutisi, sekundisi (eriti i-tyvelisis tehakse seda -isi-viga) — peab olema: raamatuid, lepinguid — numbreid, vankreid, mantleid, ministreid, instruktoreid, pileteid, pabeleid, sõdureid kindraleid, kortereid, miljoneid, minuteid, sekundeid. — See tytytav -isi-viga on eriti Lõuna-Eestis (Tartus) kodune, kust ta on hakand mujalegi levima ja yldiselt maad võtma. See näitab, et -isi'l on kalduvus ainsaks, yldiseks mitm. partitiivi lõpuks saada, ja kui ei oleks kirjakeelt seda takistama, vaid kõnekeel võiks omapääd vabasti areneda, siis 200 aasta pärast ei oleks eesti keeles muud mitm. partitiivi lõppu kui -si (peasi, puusi, jalgasi, mõttesi, haigesi, raamatusi jne). Kuigi see teeks keele lihtsamaks, ei ole see siiski soovitav, sest praeguse kirja-keele mitm. partitiivi mitmekesisuses on vaheldusrikkuse meeldivus ja ilu.

66 2) -id (pro -aid, -eid, -uid): tugevid, paremid, haigid, raamatid, lahingid, jne. — peab olema tugevaid, paremaid, haigeid, raamatuid, lahinguid.

67 3) -id pro -eid i-tyvedes: neid veskid, vankrid, piletid, miljonid, ministrid jne. peab olema: veskeid, vankreid, pileteid, miljoneid, ministreid; -id on nyud vananend lõpp ja uuenduslik -eid on võetud ametlikku keele (Õigekeelsuse sõnaraamat).

68 4) -e pro -eid: albume, eksame, miljone, ministre jne. peab olema: veskeid, vankreid, pileteid, miljoneid, ministreid; e- on II liigi lõpp, mis ekslikult tarvitet V-nda liigi eid-lõpu asemel.

5) tuhandaid, peab olema tuhandeid.

VI liik.

-ne ja -s sõnad, mille genetiiv
-se (teine, katus, tundmus).

69 Mitmuse partitiiv -si ja -seid: teisi, tundmusi, katusid. Kogu raskus on selles, et teada, mis sõnadel on -si ja missuguseil -seid. See oleneb kahest asjaolust: 1) sil-

pide arvust ainsuse genetiivis, 2) välttest. Selle järele kujunevad järgmised tyybid:

- 1) 2 silpi II välde -si: teine — teisi
 öine — öisi
- 2) 2 „ III „ -seid: vaene — vaeseid 70
 raudne — raudseid
 aktiivne — aktiivseid
 (teos) teose — teoseid
- 3) 3 „ I või II -seid: hobune — hobuseid 71
 välde karjane — karjaseid
 (jänese) jänese — jäneseid
 (katus) katuse — katuseid
 (kohus) kohuse — kohuseid
- 4) 3 „ III välde -si: kahtlane — kahtlasi 72
 aastase — aastasi
 (tundmus) tundmuse — tundmusi
- 4 silpi (välde ükskõikne) -si: inimene — inimesi
 (kirjutus) kirjutuse — kirjutusi

Nii kõigest -lane, -line, -mine, -kene sõnust, olgu nii pikad kui tahes: arenemine — arenemisi.

Märkus. — Õigupoolest on see lõppude erisugusus tulnud 73 rõhuoludest: langes rõhk (või kõrvalrõhk) lõpu eelmisele silbile, kujunes -si: teisi, ini-me-si; oli käände lõpp ise rõhksilbis, arenes -seid: hobu-seid; et praegused III-vältelised s-tyved enne olid silbi võrra pikemad [vaivane > vaene, raudane > raudne, kahtlane > kahtlane, tundmuse > tundmuse], siis neilgi kõrvalrõhk on enne olnud käandelõpu eelmisel silbil.

Vead.

1. -seid pro-si: jäiseid, mitmepäiseid, öiseid, kahe- 74
 kuiseid, luiseid, puiseid, suuresuiseid, maiseid, soiseid;
 peab olema: jäisi, mitmepäisi, öisi, kahekuisi,
 luisi, puisi, suuresuisi, maisi, soisi. Sest need
 sõnad kuuluvad esimesse tyypi: neil on 2 silpi ja teine
 välde [mitte kolmas] samuti kui sõnul „teine, naine“: jääne,
 öine, maine, puine jne. ja seepärast peavad nad täpselt
 nii muutuma kui „teine“ ja „naine“ — teisi, naisi. Ytelda
 „öiseid, jäiseid, kuiseid, maiseid“ jne., on samasugune jäme
 viga kui „teiseid, naiseid“.

Märkus. — See viga on väga yldine ja visa; ta on tulnud 75 sellest, et nende mitm. partitiiv on rahvakeeles võrdlemisi haruldane, kuna ainult kaks sõna [teisi, naisi] on õiget eeskuju pakkumas; seepärast langetakse kergesti rikkama III-vältelise tyybi (vaene — vaeseid) mõju alla, seda enam, et Lõuna-Eestis kogu see

-ine tuletus puudub, sääl on: kuune, soone jne. [III välde], ja et peaaegu kõik kirjanikud on lõuna-eestlased, siis on see viga ka kirjanduses yldine. Mõned tahavad seda -seid lõpu neist sõnust õigustada [Loorits, Saarestel], määrates nad ka III-värteliseks [maine, õine], kuid itaigi ei või need sõnad olla III-värtelised, vaid ainult II-värtelised; III välde neil sõnul on lõuna-eestlaste ja yldse haritlaste rikutud ja keeleunustuslik keel. Ometi on õigekeelsuse sõnaraamat nii mõistlik ja määrab õigeks vormiks -si (kuusi, maisi, õisi jne.). Kuid millal yskord meie lõuna-eestilised kirjanikud jätvavad oma -seid ja õpivad neist sõnust tarvitama õigeid si-lõpulisi vorme?

76 2. -a pro -i: teisa, naisa, peab olema: teisi, naisi.

3. -sid pro -seid: hobusid, punasid, katusid, kohusid, jäneseid (p. o.: hobuseid, punaseid, kohuseid, jäneseid).

Ajalool. gram. — VI-ndast liigist ongi pärit see pärast ka mitmesse muusse liiki yldistet -sid lõpp (murdeliselt -si): VI-ndas liigis ongi -sid hääliksääduslik (hobuse-ida > hobusid, e hääliksääduslikult kadus l ees): „hobuseid“ on õigupoolest pärsatine analoogivorm III-da liigi järele („koldeid“), aga on oma kõlavuse pärast parem ja soovitatavam.

77 -seid pro -si niisuguseil sõnul kui „õigus, säädus, tundmus“ jne.: õiguseid, näituseid, sääduseid, tundmuseid, kursuseid, haiguseid, kaupluseid, kaebuseid, kindluseid, suuruseid, saatuseid, vaidluseid, väärtuseid j. n. e.; peab olema -si: õigusi, näitusi, säädusi, tundmusi, kursusi, haigusi, kauplusi, kaebusi, kindlusi, suurusi, saatusi. Samuti ka ollusi, põhjusi, tervisi. See -seid pro -si viga on õige sagedane ajalehis ja raske on ette näha, millal keeleoskuses nii kaugele jõutakse, et sellest vabanetakse. — Samuti peavad ka 3-silbilised III-värtelised ne-sõnad olema -si lõpuga mitm. partiitivis: endine — endisi, aastane — aastasi, lõunane — lõunasi, laiune — laiusi, suurune — suurusi, praegune — praegusi jne.

78 -si pro -seid: hobusi, niisugusi, jänese, katusi, kohusi, sõrmusi jne., peab olema: hobuseid, niisuguseid, jäneseid, katuseid, kohuseid, sõrmuseid, sest I- ja II-värtelisel 3-silbilisel on -seid, mitte -si. See on seega vastupidine viga eelmisele. Vea eest hoidmine oleb siis valdete selgesti tundmisest ja tähelepanemisest.

79 Hoiatetagu ka niisuguse vea eest kui „inimeseid, kevadiseid“ jne., mida mõned teevad valesti arusaadud reegli põhjal: „I-värtelisel on -seid, „inimene, kevadine“ on I värtelised, seega -seid.“ Ei, pääle valte tuleb arvesse võtta ka silpide arv: „inimese, kevadise“ on 4-silbilised, ent 4-silbilisel on ikka -si, olgu mis välde tahes: inimesi, kevadisi.

I-mitmus.

Eesti keel saab i-mitmuslikuks,
või ta ei saa olema.

Moodustamine.

80

d(t)-mitmused:

õpetlikkudes raamatutes
sygavates mõtetes
lähematel päevadel
suurtel sõnadel
suvistel öödel

d(t)-mitmused moodustetakse mitm. genetiivist:

raamatute — raamatutes
sõnade — sõnadel
ööde — öödel

kalleid — kalleile, kauneid — kauneilt, vankreid — vankreis, pabereid — pabereist jne.

i-mitmused:

õpetlikes raamatuis
sygavais mõtteis
lähemal päivil
suuril sõnul
suviseil öil

i-mitmused moodustetakse mitm. partitiivist:

raamatuid — raamatuis
sõnu — sõnul
öid — öil

i-mitmus moodustub ainult lühemast mitm. partitiivist (-aid, -eid, -uid, -u, -i, -e), kuna ta sid-partitiivist (koisid, valusid) ei moodustu; seega sõnul, mil võimalik ainult -sid-partitiiv, i-mitmust ei ole (liigid I-b, IV ja osalt ka mitmed II-liigi sõnad), kuna i-mitmus on täielikult III-ndal, V-ndal, VI-ndal, ja suuremalt osalt I-sel (I-a) ja II-sel liigil. 82

i-mitmus on: a) diftongiline ehk kaksikvokaalne -ail, -eil, -uil, -oil, -äil jne., mis moodustub diftongilisist partitiivist -aid, -eid, -uid jne. (I-a, III, V ja VI liik); b) yksikvokaalne: -ul, -il, -el, mis moodustub -u, -i, -e lõpulisist partitiivist [II ja osalt VI liik]: sõnul, suuril, õpetlikel, ametnikel.

Seega i-mitmus eeldab mitm. partitiivi hää tundmise.

Lihne ja kerge on diftongiliste [-ail, -eil, -uil] i-mitmuste moodustamine [I-a, III, V ja osalt VI liik]: pole muud vaja kui -aid, -eid, -uid partitiivis panna -d asemelle vastava käände lõpp: hambaid — hambai-l, hambai-le, hambai-lt, hambai-s, hambai-st jne, samuti: mõtteid — mõttei-s jne. 83

Keerulisem ja raskem on yksikvokaalide [-ul, -il, -el] i-mitmuste moodustamine II liigi sõnust: II-se liigi sõ- 84

nul (mille mitm. partitiiv on -u, -i, -e), on i-mitmus nõrgas astmes ja vältes vastavalt ainsuse nõrga astmega.

mitm. partitiiv tugev	—	i-mitm. nõrk	sest et vastav ainsuse vorm nõrgas astmes
jalg: jalgu	—	jalul	jalal
kord: kordi	—	korral (II välde)	korral
ringkond: ringkondi	—	ringkonnil	ringkonnal
hulk: hulki	—	hulgis	hulgas
vald: valdu	—	vallus	vallas
ametlik: ametlikke	—	ametlikes (mitte: ametlikkes!)	ametlikus
mõistlik: mõistlikke	—	mõistlikel (mitte: mõistlikkel!)	mõistlikul
aeg: aegu	—	ajul	ajal
leht: lehti	—	lehis	lehes
koht: kohti	—	kohis	kohas
sõda: sõdu	—	sõjus	sõjas
sada: sadu	—	sajul	sajal

Paljudel sõnadel on see vaid välte vahe:

mitm. part. III välde	—	i-mitmus II välde	sest et vastav ainsus II välde
asi: asju	—	asjus	asjas
riist: riistu	—	riistust	riistast
päev: päivi	—	päivil	päeval
põlv: põlvi	—	põlvil	põlvel
meel: meeli	—	meelil	meelil

Et see tõesti nii, seda tõendavad niisugused yldtuntud rahvakeelsed i-mitmused kui jalal — jalul, rinnast — rinnust, tiival — tiivul, kõigest paigast — kõigist paigast, pika — piki silmi, nurgast — nurgist, õlal — õlul, sulel — sulil (lind on verisulil), õlel — õlil (esineb rahvalauludes). Seepärast samuti kõigist muist II-se liigi sõnust: leib: leibu — leivus, halb: halbu — halvus, kumb: kumbi — kummil, kurb: kurbi — kurvil, nõid: nõidu — nõiul, kabi: kapju — kabjul, rand: randu — rannul, hind: hindu — hinnul, pind: pindu — pinnul, siig: siigu — siiul, arg: argu — arul, rauk: rauku — raugul, vakk: vaku — vakul, nokk: nokki — nokis, sukk: sukki — sukis, nahk: nahku — nahul, tuhk: tuhki — tuhil, palk: palku — palgul, pank: panku — pangus, ränk: ränki — rängis, tark: tarku — targul, nõrk: nõrku — nõrgul, laisk:

laisku — laisul, piisk: piisku — piisul, rõõsk: rõõsku — rõõsul, tusk: tuski — tusil; kaup: kaup — kaup, vaip: vaipu — vaibul; kapp: kappu — kapp, kapp: kappi — kappil, pump: pumpi — pumbil, sõber: sõbru — sõbrul; laat: laatu — laadul, laut: lautu — laudus; tuleriit: -riitu — -riidul, noot: nooti — noodis, viht: vihtu — vihul, vänt: vänti — vändis, ladv: latvu — ladvus; oder: otri — odril, ader: atru — adrul; kärss: — kärssi — kärsil, varss: varssu — varsul harv — harvul, kuiv — kuivil, vaev — vaevus, piin — piinus, lai — laiul, sein — seinus jne.

teine (II välde): *teisi* (III v.), aga *teisil* (II v.) sest et vastav ainsus („teisel“) ka II välde. Ka niisuguseil 2-silbilisel ne-sõnul (VI liik) on i-mitm. vastavalt nõrgas paines, s. o. II-ses vältes: naine — naisil, maine — maisil, õine — õisil, puine — puisil, kuine — kuisil, soine — soisil. 85

Märkus. — Niisuguseist sõnust kui „haud, raud, laug, lõug“ võiks i-mitmus olla *hau'us, rau'us, lau'us, lõu'us*. 86

i-tyved: pilt: pilt — pildel, punkt: punkte — punkt, ruum — ruumes, värv — värves; element: elementes, kontsert — kontserdes, resolutsioon — resolutsioones, teleskoop — teleskoobes, gümnaasium — gümnaasiumes, ohvitser — ohvitserel. 87

e-tyved: sõrm — sõrmis, hääl — hääilil, põsk — põsil, sääsk — sääsil, kuusk — kuusil, lesk — lesil, kask — kasil, kosk: koski — kosil, kiik: kiiki — kiigil, eit: eiti — eidil, tupp: tuppi — tupis, libl: libli — liblis, teder: tetri — tedril; puri: puri — purjil, unes — unis mõnel — mõnil jne. 88

e-tyvede i-mitmusel on veel järgmised iseärasused: 1) s-sõnul pysib si-mitmuses: vars (varre): varsi — varsil (II välde!; mitte „varril“, nagu Loorits soovitab!), samuti: õrs — õrsil, tõrs — tõrsis, kõrs — kõrsil, pars — parsil (rahvakeelne vorm), uus — uusil (mitte Looritsa „uuil“), hiis — hiisis, õis — õisis, kõis — kõisis, reis — reisis, arvud: viis, kuus — viisil, kuusil, kaas — kaasil, kyys — kyysis (rahvakeelne vorm), laas — laasis; üks — yksis, kaks — kaksis: käsi — käsis, vesi — vesil, sysi — sysis; 2) mitmuse ieas kaob j: jäljel — jälil (pro jäljil), järjes — järis, seljal — selis jne. Kuid et niisugusel korral i-mitmub liiga moonutub, siis võiks j ka jätta: tagajärjist, purjis. 89

u-tyved: laulust — laulest; õnnelikul — õnnelikel (mitte „õnnelikk!“); u-tyvede i-mitmuse yle v. veel 94. 90

91 i-mitmust ei ole,

nagu öeldud (82), sõnul, mil võimalik ainult pikem sid-
lõpuline mitm. partitiiv, nimelt järgmisil liikidel: I-b: koi —
koisid, pii — piisid; II-a u-tyved: vagu — vagusid, kogu —
kougusid; IV liik: herra — herrasid, proua — prouasid,
preili — preilised, tubli — tublisid, summa — summasid,
kõne — kõnesid.

92 Pääle selle i-mitmust ei ole ka mõnil lyhema parti-
tiiviga sõnul, kui see satub täieliseks homonymiks ain-
susega, nii et ainsuse ja mitmuse vahel seega kaoks vahe:
pood: poode — poel (sest i-mitm. peab olema nõrgas
paines, kui vastav ainsuse paine nõrk), samuti: praad:
praade — praes.

93 Mitmeist II-se liigi sõnust reeglikordselt (nõrga-ast-
meliselt) moodustet i-mitmus on sõnakuju nii moonutuv
või tekitab homonyymi mõne muu sõnaga, et ei ole hästi
otstarbekohane:

signa — seol, ses ainsus on „seal“ ja u läheb vahe-
konsonandi kadumisel o-ks (vrd. tegu — teo); samuti:
viga — veol, rida — reos, viis (gen. viie) — viisil
(=viitel), homonym ainsusega sõnast „viis“, gen. „viisi“,
kuus (gen. kuue) ja kuusk (gen. kuuse, mõlemi i-mitmus
kuusile; õlg [õle] — õlil, kuld — kullil, linn —
linnus, vaht — vahel, org — ores(?) jne.

94 Niisuguseid sõnu leidub i-, eriti u-tyvedel, seepärast
ongi neist, eriti u-tyvedest, nõrgapaineline i-mitmus hästi
võimalik enamasti ainult niisuguseist sõnust, mille astme-
vahelduses ei ole vahekonsonandi kadu või teiseks muutu-
mist („riid, keeld, põld, koht“ jne.), vaid ainult väeteline
lyhenemine: laul — laules, samm — sammel, ropp —
ropes, jutt — jutes, võrk — võrges; siiski ka: järsk —
järsel. Muidugi neidki ainult niisugusel korral, kui ei
teki segavat homonyymsust.

95 Lyhema mitm. genetiivi mitmus. — Tahe-
takse II se liigi sõnust, millest reeglikordne nõrga-astme-
line mitmus võimatu või ebakohane, ometi lyhemat mit-
must, siis võib tarvitada nii-nimetet lyhemast genetiivist
moodustetavat mitmust, mis pysib tugevas astmes ja mille
-e (a-, i- ja u-tyvedel; e-tyvedel on -i): org: orge (=or-
gude) — orges (=orgudes), vaht: vahte (=vahtide) —
vahtel (=vahtidel); samuti: lind — lindel, peig —
peigel, halg — halgel, liisk — liiskel, rõhk — rõh-
kel, poeg — poegel jne., ja needki on enam luuletus-
keeles kohased kui proosas.

Terutetagu aga veel, et pikemaist sõnust (nii -ik sõ- 96
nust) täiesti võimalik on nõrgapaineline mitmus: õnneli-
kel (mitte õnnelikkel), elemendest, kontrahest.

i-mitmuse käänded: 97

Eesti 15-dest käändest on i-mitmusel ainult 11 käännet; puuduvad nominatiiv (mis ühtlasi akusatiiv), genetiiv ja komitatiiv (kaasaytlev), mis on d(t)-lised: raamatud, raamatute, raamatutega; i-mitmuse käänded on: *raamatuid* — *raamatuis*, *raamatuisse*, *raamatuist*, *raamatuil*, *raamatulle*, *raamatuilt*, *raamatuiks*, *raamatuina*, *raamatuini*, *raamatuita*.

Märkus. — ga-käändel ei ole sellepärast i-mitmust, et see 98
kääne ongi kujunend alles 17-dal aastasajal genetiivist + „kaasa“
seepärast mitte *raamatuiga*, *jaluga*, vaid loomulikult *raamatu-
tega*, *jalgedega*, või lühemast genetiivist — *jalgega*. i-mitmus-
likud ga-käänded on seega ebarahvakeelsed, kunstlikud, keele-
uenduslikud, kui neid moodustetakse ja tarvitatakse, milleks kal-
duvust näib eriti noorsool, kes meelsasti kirjutab „inimesiga“ (pro
inimestega). Kuid miks mitte seda uenduslikult moodustada ja
tarvitada, eriti diftongilisist vormest: r a a m a t u i g a, m õ t t e i g a.

-like, -likega. — II-se liigi ik-sõnust võiks uuen- 99
duslikult tarvitada koguni nõrgapainelist mitm. genetiivi:
õnnelike, mõistlike, ametnike (=õnnelikkude, mõistlikkude, ametnikkude) jne., mis ysnä loomulikuna
kõlaks ja mõnus oleks; neist oleks siis ka i-mitmuslik -ga
võimalik: õnnelikega, ametnikega.

Instruktiiv. — Yksikul sõnul esineb i-mitmuses ka 100
eesti 16-nes kääne instruktiiv (viisiytlev), mille lõpp
muiste oli -n (nagu praegu soome keeles), mis aga kadund,
nii et praegune instruktiiv on puhas i-mitmuse tyvi ilma
lõputa: *piki silmi* (II välde), *yksi silmi*; kaksikvokaalseis
(-ai-, -ei-) mitmusis on instruktiivis yksik vokaal (-a-, -i):
palja (pro paljai) *jalu*, *värisevi põlvi* (II välde), tuli *vihasi*
kyysi kallale; ainult I-liigi sõnul pysib diftong: *ava sui*
(=avatud suuga), *palja päi* (=pääga). Instruktiivi tarvi-
tamist tuleks laiendada ja elustada üksikasjalikumalt selle
yle v. Joh. Aavik: Katsed ja näited IV „Elustet instruktiiv“,
kirjastus „Istandik“ 1920).

Mõned näited: oli „palja sääri; jooksis piki koivi;
pääsis kuivi jalu yle; avas kirja värisevi sõrmi; seisis leh-
vivi hõlmu tuule käes; koosolek peeti kinnisi uksi; veski
töötab pooli tiivu: laev sõitis täisi purji“ jne.

i-mitmuse illatiiv. — aid-, eid-, uid-lõpulisist 101
mitm. partitiivest moodustetava i mitmuse illatiiv on lht-
salt -sse: aknaisse, raamatuisse, vaeseisse. Kee-

rulisem on illatiivi kysimus yksikvokaalseis mitmusis. II-liigi i-mitmusel peab olema vastava ainsuse käände paine; ent et selle liigi hääliksääduslik ains. illatiiv on tugevas astmes ja enamasti ains. partitiiviga homonyymne („tõmbas saapad jalga, tungis rinda, puutus silma“) siis peaks ka i-mitmuse illatiiv samuti olema tugeva astmeline ja vastavalt mitm. partitiiviga yks; nii ongi neil harvul sõnul, mis ehtses rahvakeeles esinevad i-mitmuslikus illatiivis: teiste jalgu jääma, silmi puutama, rindu tungima, kedagi raudu panema, kellegi kyysi sattuma. Nende eeskujul tuleks mõnist muistki seda liiki sõnust rohkem hakata tarvitama niisuguseid illatiive (muidugi kus nende homonyymsus segavalt ei mõju, vaid illatiivi tähendus on kontekstist selge): nad sattusid halbu kohti (=halbadesse kohtadesse), märgi paiku, langesid halbu dialektisme, puhkesid uusi, veel ilusamaisse õisi jne.

102 Et II liigi I-vältelisel sõnul hääliksääduslik ains illatiiv on vahekonsonandi kõvenemisega, siis peab seda olema ka i-mitmuse illatiiv: pesa: pessa – pessi (=pesadesse), suure sõtta – suuri sõttu, kõvva kehha – kõvva kehhi; tugevasse kätte – tugevaise kassi, võõrasse vette – võõraisse vessi. Samuti neil VI-liigi sõnul, mil ains. illatiiv on vahekonsonandi kõvenemisega: inimesse, kevadisse, toimetusse, kysimusse – mitm.: inimessi, kevadissi, toimetussi, kysimussi; II-vältelist sõnust on partitiiviga homonyymne: läksid teise kohta – mitm.: teisi kohti, õisi metsi (=õistesse metsadesse), laiu tumedaisse laasi. Igatahes on niisugused illatiivivormid paremad ja loomulikumad kui seesugused sse-lõpulised kui „pessisse, sõjusse, kehisse, vesse, õississe, kohisse, metsisse, laassisse, teississe, inimesisse, kevadississe, toimetussisse, kysimussisse“, mida eriti noorsugu harrastab, kuid mille asemel enamasti parem on tarvitada d(t) mitmust: teistesse „inimestesse, kysimustesse, kohtadesse“ või ainult äärmisel korral -sse: pessisse, sõjusse, metsisse.

103 Et I-a-liigi hääliksääduslik ains illatiiv -h- abil (maha, suhu, sohu, pähe, tõhe, õhe), siis võiks – muide soome eeskujul – moodustada, nagu seda H. Põld esimesena on soovitanud – niisugused i-mitmuslikud illatiivid kui ma ihi, suihi, soihi, päihi, töihi, õihi jne. (=maadesse, suundesse, soodesse, päadesse, töödesse, õödesse).

i-mitmuse eslnemine ja tarvitamine.

104 Muinas-eesti keeles oli i-mitmus yldiselt tarvitusel d(t)- mitmuste asemel, nagu praegugi veel soome keeles, mis ei tunnegi i-mitmust kõnealuseis käändeis, ja suurelt

osalt lõuna-eesti murdeis. Vähehaaval hakkas põhja-eesti rahvakeelest i-mitmus kaduma, kuna asemelle astus d(t)-mitmus. Kirjakeele ja kirjanduse loomise algul näib juba d(t)-mitmus ylekaalu võtmas. Siiski i-mitmus esineb kirja-keeles veel järgmises juhtumeis:

1. Vanemas kirjakeeles, muu seas nimelt 105 piiblikeeles (Uus testament a. 1715, Vana testam. 1739), kus veel esineb niipalju i-mitmusi, et sellal näib i-mitmus olnud veel ysnä elav rahvakeeles ja d(t)-mitmustega võis- telnud: *puhtaist* lojuksist; neid peab Jumala *lapsiks* hyy- tama; vihka ja ile; et needsinatsed kivid *letvuks* saavad jne. i-mitmuste sporaadiline, juhuslik tarvitamine kirja- keeles ulatab kunni ärkamisaja lõpuni (Kreutzwald, Koidula, Jakobson, Hurt, Bergmann), alles 90-neist aastaist saadik on ta proosa-keeles, eriti ajalehis peaaegu täitsa kadund.

2) Rahvalauludes, kus ta loomulikult on säilind 106 yhes muude vanema keele vormidega: heidan *uksile* õluta, *sagaraile* saadan kalja; uuest *uusile sõnule*; *teisile vesile*.

3) Ka kunstluule keeles, kus see riimi ja rytmi 107 saamiseks pakkus teatavaid mõnususi: niiskeil harjul, pi- saraist (Koidula); *rõõmsais tantsujalus* (Suits, a. 1906).

4) Harilikus kirjakeeles ja yldkõnekeeles on 108 i-mitmusi leida vaid kivistunuina ainult teatavais üksikuis kõnekäändudes ja ytlusis, kus nad on paiguti saand mingi adverbialse tähenduse: *käsist* ja *jalust* seotud, *silmist* ka- duma, *jalule* aitama, kedagi *karvust* haarama, *rinnust* kinni võtma, *neis asjus*, kellegi *kyysist* pääsma, neil *päivil* jne. Yheõiguselisena esineb i-mitmus d-mitmuse kõrval ainult kahest sõnast, sõnust „kõik“ ja „need (nad)“: *kõigil neil* (kõikidel nendel)

5) Keeleuenduslikus keeles (alates aastast 109 1912), kus teadlikult ja põhimõtteliselt tahetakse i-mitmu- sed elustada ja uuesti tarvitusele võtta. Selle põhjendus: i-mitmuse suurem kõlaline ilu: d(t)-mitmus oma t-dega teeb eesti keele kõla kuivaks, karedaks, konarlikuks, labaseks, ates-utestavaks¹⁾, i-mitmus seevastu, vähendades t-häälikuid ja neid asendades vokaalidega, koguni kõlavate diftongidega, annab keelele mahedama, sulavama, suursu- gusema kõla. Igatahes i-mitmuse tarvitusele-võtt on eesti keelele suurim võit kõlalise ilu pooldest.

1) Näiteks: „Ilusatel suvistel hommikutel sygavates mõtetes jalutades unistas ta nendest rasketest ettevõtetest ja tähtsatest ning erakordsetest ettepanekutest tookordsetel ärevatel päevadel.“ Keele kõlalise ilu kysimuse yle v. Joh. Aavik: Õigekeelsuse ja keeleuuen- duse põhimõtted. Kirjastus „Istandik“ a. 1924.

110 Mis sõnust i-mitmusi pääsjalikult tarvita-
tada? — Kõigepäält kõigist niisuguseist sõnust, mille
t-mitmus on kõva-t-line, nimelt -ate-, -ete-, -ite-,
-ute-line (sygavates mõtetes, tähtsatest ettepanekutest) ja
mil vastav i-mitmus on diftongiline (-ai-, -ei-,
-ui-): „sygavais mõtteis, tähtsaist ettepanekuist, ilusail hom-
mikuil, raskeist ettevõtteist, valgeis riideis, kallimail pileteil
jne., õnnetumail tapetuil, uuemail teooriail“, sest just -ate-,
-ete-, -ite-, -ute- on inetu t-mitmuses; aga ka kui t-mit-
muses -ste- ja i-mitmuses -sai- või -sei-: *vaeseil* võõrail
hobuseil (pro *vaestel* võõrastel hobustel); yldse: tingimata,
järjekindlasti tarvitada diftongilisi i-mit-
musi (-ai-, -ei-, -ui-); kus need võimalikud, sääal MITTE
KUNAGI t-mitmusi! Samuti i-mitmused järjekindlasti ka
ik- ja lane- sõnust: *õnnelikel*, mõistlikel, ametnikel, lagen-
dikel — *eestlasil*, soomlasil, kahtlasil jne.

Märkus. — t-mitmusi võib tarvitada ainult luuletusis häda-
korral rytmil või riimil pärast.

111 b) teises järjekorras tuleksid üksik-vokaalsed i-mitmu-
sed (-u-, -i-, -e-), sest et neile enamasti (nimelt II-ses liigis)
vastavad pehme-d-lised mitmused, mis oma pehmuse tõttu
nii väga ei vaja mahendamist: *jalul* (— jalgadel), *kylis*
(— kylades), päälegi nad igakord ei pakugi suuri kõlalisi
paremusi (*esinemisil*, *erinemisist*) või tekitavad segavaid
homonyymsusi või moonutusi: (raha — *rahul* — rahadel,
iha — *ihul* — ihadel, siga — *seol* — sigadel), ja yldse ei
saa II-sest liigist ometi mitte järjekindlasti i-mitmusi moo-
dustada. Seepärast ei või üksikvokaaliste i-mitmuste tar-
vitamise nõue olla nii absoluutne kui diftongiliste suhtes,
112 vaid nende kõrval tuleb ka d(t)-lisi sallida. Siiski ik- ja
lane- sõnust tarvitagem järjekindlasti i-mit-
musi, nagu juba mainitud: *korralikel*, *ametnikel*, *eest-
lasil*. Samuti ka neist III-nda liigi sõnust, kus d-mitmu-
selle vastab diftongiline (-ai-, -ei-), on juba liigi järjekind-
luse pärast parem tarvitada i-mitmusi: *aknail* (pro *akendel*),
kandleist, kyylnaist, tytreist, samblais jne.

113 II-se liigi i-mitmusi on põhjust tarvitada eriti teata-
vais stereotüüpseis ytlusis või yhtluse (konkordantsi) nõu-
del: vanul ajal (vanadel aegadel), endisil ajal, vanus
kirjus (kirjades), suuril sõnul, sõnul seletamatu, suuris
hulgis, pääjoonis, ametlikes asjus, võõrail keelil, niisuguseil
korral, laiemais ringkonnis, heledais värves, halvus tingi-
musis, kõvul esemeil, pahust mõtteist jne.

114 Luuletuskeeles muidugi võib kohaseil korral tarvitada
ka kõige haruldasemaid ja julgemaid i-mitmusi (mõirgavaist

lõvest, ilusaist unist, kaugeist kylist, seole (= sigadelle).

Proosakeeles aga tuleb sunduslikuks teha i-mitmused sõnast „kõik“: kõigi inimeste, kõigil (mitte: kõikide, kõikidel), ja lubada i-mitmused sõnast „mõni“: mõnil asjul. 115

Märkus. — Ka I-se liigi diftongilised i-mitmused (mail, sois, puis, päis, töis, õil) on hääd ja soovitatavad, kuid nende kõrval võiks siiski sallida ka d-mitmusi.

i-mitmuste yhtlus (konkordants).

Kui nimisõna i-mitmused, siis peab seda määrav ja sellega kongruerit atribuut-omadussõna ka olema i-mitmused: lähemal päivil, mitte kunagi: lähemal päivil, sest see teeb veidra ja vastiku ebakõla mulje, ja ometi juhtub seda viga ja selletaolisi kyllalt esinema meie ajalehis. Samuti: niisuguseil korral (mitte: niisugustel korral), ametlikes asjus (mitte: ametlikkudes asjus), teist asjust (mitte: teistest asjust) jne. 116

Vastupidi, lubatav on d-mitmusliku nimisõna ees i-mitmuslik omadussõna, eriti kui nimisõnast on võimatu või ebakohane i-mitmused: niisuguseist kohtadest (— kohist), kaugeis kylades (— kylis), vägevaist tegudest. 117

Märkus 1. — Siiski on mõned juhtumid, kus ei saa läbi viia seda nõuet, nimelt neis õnneks väheseis omadussõnused, mil ei ole i-mitmused: lahja, tubli, hapu, kirju, palju, tõmmu (kõik IV-ndast liigist, mil pole i-mitmused). Vahest aga tahetaks neistki erandlikult moodustada i-mitmused: lahjul lapsil, tublel mehil, hapuil õunul, kirjuis riideis, paljus asjus (vormi „paljus“ tarvitavadi juba mõned). Kuid seesugune erandlikkus yksikuis sõnused ei ole hääd, siis tuleks juba kogu IV-ndas liigis i-mitmused sisse säada. Igatahes sõnast „palju“ on see otse hädasti tarviline: *paljus* asjus. Võiks kujutella sellegi võimaluse, et IV-nda liigi u-tyved oleksid niisuguse mitmuse korral ainsusega identsel kujul: hapust õunust, kirjuis riideis, paljus asjus.

Märkus 2. — Teine i-mitmused yhtluse nõudest tekkiv raskus on nelja viimse kändega: -na, -ni, -ta, -ga, mis d(t)-mitmused ära jäetakse eelkäivas omadussõnused: lähemate päevadeni (pro lähemateni päevadeni) jne. i-mitmused aga tekitab nende lõppude ärajätmine kunstlikkusi: diftongiliste i-mitmusedega sõnad lõpeksid siis kaksikvokaalidega -ai, -ei, -ui, mis eesti loneetikalle võõras (kunni) võõra uulitsaini, (ilma) valgei riideita, tähtsai kysimusina. Kuid seegi raskus ei tohi tagasi kohutada i-mitmused tarvitamisest. Osalt võib tarvitada lõpu kordumist, eriti -na lõpus, mida mitmed teevadki (soome eeskujul): tähtsaina asjuna: V-nda liigi -m(a) ja -v(a) sõnused võiks tarvitada -mi ja -vi (mis lõpud esinevadki i-instruktivis ja mis ka genetiivi vormiks uuendusena ette pandud: ilma suuremi vigadeta; kunni tema arme tu mi teoseini. Aga vahest võiks viimati uuendusena lubada ka diftongilised lõpud: võõra uulitsaini, vastikui asjuta. Võiks kujutella sellegi võimaluse, et omadussõna oleks niisugusel korral ilma i-lõputa, s. o. ainsuse vormiga identsed: nende vastikui asjuta.

i-mitmuse vead.

118

Et i-mitmus käib partitiivi järele, siis i-mitmuse vead on enamasti samad kui mitm. partitiivi vead. Need on seega: a) diftongiliste vormide tarvitamine üksikvokaalide asemel või vastupidi; b) üksikvokaalide äravahetamine.

119

1) -il, -el, -ul pro -ail, -eil, -uil: valgis riidis, sygavis mõttis, jumalil, niisugusil vaesil hobusil, punasil katusil, hambus (ehk hambis), aastul, igavil õhtel jne., peab olema: valgeis riideis, sygavais mõtteis, jumalail, niisuguseil vaeseil hobuseil, punaseil katuseil, igavail õhtuil, sest mitm. partitiiv ei ole „valgid riidid, sygavid mõttid, hobusid“ jne., vaid „valgeid riideid, sygavaid mõtteid, hobuseid, hambaid“ jne. Peab täieline kokkukõla valitsema mitm partitiivi ja i-mitmuse vahel: kui partitiivis diftong (-ai-, ei-, -ui), peab see olema ka i-mitmuses üksikvokaal (-e-, -i-, -u-), on see ka i-mitmuses.

Märkus. — Olen oma vanemais kirjutuses vanema keele ja soome eeskujul tarvitand -i- pro -ai- ja -ei- sõnust, mille genetiiv on -va-, -ma-, -se (tugevil, paremil, hobusil), kuid olen pärast sellest kui veast loobund. Kus siiski -i- pro -ai- võiks kysimusse tulla, on esiteks eitavad tu-sõnad: õnnetumil, võimatumist jne., see aga eeldab ka partitiivis -i- pro -aid: neid õnnetumi inimesi, armetu mi loomi, mis veel esinebki murdeliselt; teiseks superlatiivis, mil eelmises silbis diftong: ilusa imis (pro ilusamais), mis aga eeldab siis ka partitiivis ilusa imi (pro ilusamaid).

120

2) -ail, -eil, -uil pro -ul, il, -el: vanuil või vanail pyhail tarkail inimeseil, halleis kuubeis, gymnaasiumeis, õnnelikuile mõistlikuile ametnikuile, kursuseil, põhjuseist jne.; - p. o.: vanul pyhil targul inimesil, halles kuuis, gymnaasiumes, õnnelikele mõistlikele ametnikele, kursusil, põhjusist, sest et mitm. partitiivis ei ole -ai-, ei-, -ui-, vaid üksikvokaal -u-, -i-, -e: vanu pyhi tarku inimesi, halle kuubi, gymnaasiume, kursusi, põhjusi.

121

3) -e pro -u või -i asjes, riistes jne. p. o. asjus, riistus, sest et mitm. partit. asju, riistu; selle Looritsa poolt soovitet vea eest hoiatetagu siin eritiselt; samuti viga: sukes, ringkonnas — p. o. sukis, ringkonnis (sest: sukki, ringkondi).

122

4) -i pro -u: aegil, salgis, hõlmis jne. — p. o. ajal, salgus, hõlmus, sest mitm. partitiv „aegu, salku, hõlmu“ (v. 17).

123

5) -u pro -i või -e: rängust tõist — p. o. rängist tõist (v. 19 ja 84), samuti mitte käsnu s, kellus, vaid käsnu s, kellis (v. 19); viga: orjule — p. o. orjele (v. 19).

Järelikult niisugused i-mitmuse vead tulevad mitm. partitiivi puudulikust tundmisest, seepärast tuleb kõigepealt mitm. partitiiv hästi kätte õppida.

6) tugev aste nõrga asemel II-se liigi sõnus: *jalgus*, 124
aegul, *kohtis*, *lehtis*, *kordil*, *ringkondis*, *poegil*, *põskil*, *sõ-*
dus, *aastasadul*, *elementel*, *õnnelikkul* mõistlikel ametnik-
kel jne. — p. o. *jalul*, *ajul*, *kohis*, *lehis*, *korril*,
ringkonnis, *pojil* (*pojel*), *põsil*, *sõjus*, *aastasajul*,
elemendel, *õnnelikel* mõistlikel ametnik-
kel, sest et vastavad ainsusevormid on nõrgaastmelised
(*jalas*, *ajal*, *kohas*, *lehes*, *korral*, *ringkonnas*, *pojal*, *põsel*,
sõjas, *aastasajal*, *elemendis*, *õnnelikul* mõistlikul ametnikul).
Astme (paine) suhtes peab kokkukõla valitsema i-mitmuse
ja vastavate ainsuse käänete vahel.

7) Tarbetumalt lyhema genetiivi mitmus II-se liigi 125
sõnul (mis on tugevapaineline): *aegel*, *kordel*, *hulkes*,
kohtes, *elementes* jne., mida Looits asjata soovitab; parem:
ajul, *korril*, *hulgis*, *kohis*, *elemendes*; lyhema
genetiivi mitmust võib tarvitada ainult siis kui päris i-mit-
mus (nõrgaastmeline) on võimatu (v. 95).

8) i mitmus sõnust, millest see võimatu: *taluis*, va- 126
luis jne., p. o. *taludes*, *valudes*, sest ei ole partitiivi
„*taluid*, *valuid*“, vaid ainult „*talusid*, *valusid*“; i-mitmus
I vältelisil u-sõnul oleks uus uuendus; vahest oleks see
mõeldav pikemaist sõnust (näit. mõtiskeluis).

9) konkordantsi (yhtluse) puudumine i-mitmuses: nii- 127
sugustel korril, lähematel päivil, teistest asjust jne., pro
niisuguseil korril, lähemal päivil, teisist asjust
(v. 114.)

10) vastuoksus i-mitmuse tarvitamises: sama isik 128
ei tarvita i-mitmusi sõnust, kus see oleks äärmiselt soovi-
tav (nimelt diftongilisi -ail, -eil, -uil), vaid kirjutab inetu-
maid t-mitmusi (*sygavates* mõtetes, huvitavatest raamatu-
test jne.), aga seejuures tarvitab yksikvokaalseid i-mitmusi
(-il, -ul, -el), mis on vähem hädapärased (*majus*, *osis*, *kohis*
jne.) Seda veidrat ja ebaloogilist vastuoksust on nende
ridade kirjutaja alati imestand. Kus on ometi inimeste
mõistus ja maitse! Kes kirjutab *majus*, *osis*, *kohis*, selle
kirjutuses on *sygavates* mõtetes, *selgetel* hommikutel liht-
salt viga!

Lõpuks tähendetakse, et tuleb imestada i mitmuste 129
siiaaamast liig vahest tarvitamist. Ajalehis valitseb veel
täies ulatuses t-mitmus; i mitmuse juhtub sääl väga harva
nägema ja sedagi mõne välise kaastöölise kirjutuses joo-
nealus; lehe ametlikus osas pole muud kui puht utesates-

tamine. Aga ka mitmed muidu uuendusmeelsed nooremad kirjanikud ja kriitikud tarvitavad i-mitmusi väga vähe, mõned sugugi mitte. Näib, nagu keeleuuendus oleks neist mööda käind kui hane yle vesi. See on seda imelikum, kui näed samu isikuid ometi tarvitavat kõiksugu muid uuendusi, millest mõned palju radikaalsemad. See näitab, et asjaomased isikud sugugi ei ole aru saand ega ole teadlikud selle suure ja nii olulise uuenduse tähtsusest ja tarvilisusest. Seepärast võib formuleerida: kes i-mitmusi kyllalt ei tarvita, see ei ole veel keeleuuendusest aru saand ega ole ta tõsine sõber.

130 Mitmed jälle tarvitavad i-mitmusi kyll, aga liig vähe, liig harva, nagu juhuslikult, nagu kogemata valdava enamikuna valitsevate utes-atestavate t-mitmuste seas. Ka seesugune ebajärjekindel ja juhuslik i-mitmuste tarvitamine on õigupoolest ebaloogiline ja veider. Olen sageli häämastusel endalt kysind, mis salapärased psyyhhilised motiivid on asjaomase autori pannud tarvitama i-mitmust just ses üksikus, sporaadilises sõnas, aga mitte ka teisis selle kõrval olevais. See on seda imelikum ja paradoksaalsem, kui tal seejuures esineb veel vastuoksusi. Tyybilise näite ses suhtes pakub muude seas Karl Freibergi tõlge no¹⁾ Höfdding'i „Psyhhologia pääjooned“: 5 protsenti i-mitmusi, aga 95% utesatestusi. Võib-olla tuleb see mõnel sellest, et ei juleta i-mitmusi suuremal arvul tarvitada: kardetakse seega liig uuenduslikuna paista.

131 Kuid teiselt poolt tuleb tänulik olla nendegi harvade ja juhuslike i-mitmuste eest, sest nende teenus on, et nad i-mitmust päevakorral peavad ja teisi julgemaid ja teadlikumaid julgustavad i-mitmusi järjekindlamini tarvitama.

132 I-mitmuste vähene tarvitamine on seda imelikum ja yllatavam, et i-mitmus on yks neist uuendusist, mis on ametlikult lubatud (Õigekeelsuse sõnaraamatus); koguni hääridusministeeriumi ringkirjus leidub i-mitmusi (näit. „õpetajaile“). Seepärast tarvitagem julgesti i-mitmusi, tarvitagem rohkemini, tarvitagem järjekindlamini! Utes-atestavad mitmused keelest välja!²⁾ I-mitmuse tarvitusele võtt saab olema suurimaks võiduks eesti keelele ta paranduse alal.

1) *no* väljendab siin järgneva sõnaryhma genetiivi, sest et harilik genetiiv teeks väljenduse kolmakaks, koguni segaseks (vrd: K. Freibergi Höfdding'i „Psyhhologia pääjooned“ tõlge); *no* tarvilisye yle v. Joh. Aavik: „Keeleuuenduse äärmised võimalused“ lhk. 123—127).

2) Minule on „diftongiline i-mitmus sunduslik ja minule utes-atestav t-mitmus proosas yldse enam ei eksisteeri. Opilaste kirjalikes tõis kirjutat igale niisuguselle t-mitmusele punasega i-mitmuse pääle.

Täiendavad märkused.

1. Niisuguseis i-mitmusis, kus nyydses keeles enam ei ole i-d, vaid u või e (asjus, õnnelikes) on see u ja e kujunend esialgsest i-yhtumist (asjaissa — asjoissa — asjos — asjus). 133

2. i-mitmus on vastupidises astmes (paines) d(t)-mitmusega: kui d(t) mitmus on tugevas (jalgadel, sõdades, kordadel), siis i-mitmus on nõrgas (jalul, sõjus, korril jne.); kui d(t)-mitmus on nõrgas (ehetes, hammastes, kanneldes), on i-mitmus tugevas (ehteis, hambais, kandleis). Ainult partitiiv ja sse-lõputa illatiiv on alati tugevas (jalgu, sõttu). See käib muidugi painuvate sõnade kohta (II ja III liik); painumata sõnul mõlemal mitmusil seda paine vahet ei ole. 134

Harjutusylesanded.

Mitmuse partitiiv.

135

Moodusta mitm. partitiiv järgmisist sõnust:

1. (I liigi sõnad): soo, suu, öö, jää, partii, kuu, patarei, palee, töö, miljöö, kakaduu, tee, komitee, byroo, idee (v. reeglid 5 8).

2. (II liigi sõnad; v. reeglid 10—54): hulk, viga, kari[-rja], pikk päev, turi[-rja], vili[-lja], luud, kurb haud, vali[-lju] kisa, visa kirk, haug, õrn hell ema, kynklik lagendik, vaga tuvi, pyha sõda, maks[-a], maks[-u], kena nina, kõva kivi, rõõsk põsk, mäda raba, muda, vaba lõvi, paha keha, tumm ämm, kõhn rauk, kehv kihelkond, linn, pilv, praad, rähn, kyla, kylm ilm, vesi, kuri äi, lai laht, vaip, kõrb, kaart, kontsert, mõla, ronk, mõis, mikroskoop, tool, urb, mark[-rga], mark[-rgi], piiskop, kolm, helm, huvi, pärn, kisa, lisa, viis[viisi], viis[viie], kava, ora, teemant, käsn, kits, kokk, vakk, sõel, väli, nälg, laud, kõla, õng, julm[-a], sanatoorium, kujutelm[a], nõu, õu, uni, sysi, õun, konts[-a], lill, kava, ilm, tuba, kukk, agent, kuberner, talv, nool, kida, iga[ea], materjaal, rehi, laevastik, pärg, käsn, äi, nui, lava, kera, luba, laas, urb, taba, taud, lõug, hang[e], võlg, kärg, seen, taim, lõim[-e], koib[koiva], hiis[hiie], peen, leib, oder, munk, aas[-a], hull temp, rypp, vesi.

3. (III liik): olstarve; pale, hernes, peenar, kubjas, kallis toode, laine, ase, hyljes, synnis, muie, riise[riisme], seitse. oie[oige], laegas, helve[helbe], pööre, teivas, kääne, kaunis komme.

4. IV ja V liik läbiseigi, kus -sid ja kus -aid, -eid, -uid?: vahva, sohva, valge kalju, põrgu, pere, hale, Liina, Marta, summa, knopka, meloodia, tubli, vale, väle, mõisa (III v.), hapu, tuhat, tuhandes, nädal, päikel, sõdur, kirju album, armetu vangla, takjas, süütu õhver, pilet, ingel, miljon, teater, veski, tapetu, õnnetu vale, kolmas rubla, artikkel, teisend, eksam, korter, sööv, tugevam, vastik.

5. VI liik (-ne ja -s sõnad, genetiiv -se), kus si, kus -seid: niisugune, kaudne, puine teos, kolmekuine orjus, aastane kursus, õine matus, yldine põhjus, aktiivne ollus, yksluine liigutus, meetripikane juus, omas[kse], ajutine arusaamatus, niisugune häbemat(t)us, endine määrus, mit mepäine koletis, maine kohus, jääne kylmus, jäänus, tyhine, väärtus, reaalne õigus, soine, praegune tervis, lõunane puhkus, veis, eeskujuline sulane.

133 Paranda vead mitm. partitiives: läilasid vedelikku-
sid. — Palju kirjuid koere. — Ta ei osand kommaid
panna. — Ta ei pidand õigid arvesid — Sääli oli palju
töötavid veskisi. — Paremids numbrisi. — Ei olnud taga-
järge. — Palju märgu kohte. — Myydi odre ja kaere. —
Ameerikas on palju suuri linne. — Jääseid tuulesid. —
Selleaegsid saaduseid — Mitmepäiseid madusi. — Niisu
gusi vastusi. — Kirjuid albume. — Vanasi kontrah-
tisi. — Paljuid vekslisi. — Tuhandaid miljonisi aatomisi. — Oope-
risi ja teatra. — Osavaid tiserid. — Yksikuud vihma-
piiski. — Mādasi soosid. — Palju korde. — Nad tõtsid
oma kõhne käsa. — Kaunid kontsertisi. — Puiseid liigu-
tuseid. — Soojaid terviseid. — Sadandeid kallid piletisi.

134 Moodusta i-mitmused järgmiste t mitmuste asemelle:

1. Kardetavatest ettevõtetest. Vanematele liikmetele. Kuuekymnetel aastatel. Vapratele päälikutele. Ylevoolavatest tunnetest. Rahulikkudele elanikkudele. Vahvatelt sõduritelt. Kivistel kyngastel. Rasvastest jänestest. Õnnetu-
mates juhtumustes. Tuhandetest võimalustest. Kaugetel
võõrastel maadel. Muinas-eestlastel. Sakslastel ja vene-
lastel. Kallistest esemetest.

2. Suurtes joontes. Endistel aastasadadel. Niisugustel kordadel. Laiemates ringkondades. Liigutavatel sõnadel. Ametlikkudes asjades. Heledates värvides. Vanadel eestlastel. Endistel aegadel. Kallistes sanatooriumides. Pikkades korridorides. Tyhjades kurbades kõrbedes. Õnnelikkudel inimestel. Täites purjedes. Laiades laantes. Õudsetes haudades.

Paranda vead: Varemil aegil. Pahais oluis. Mõistlikuil ametnikkel. Verisis sõdais. Valgis riidis. Vanuil

päevil. Uuist asjest. Mustest varrist. Suuris salkes. Õnnelikuile lapseile. Teaatres. Halleis mantleis. Ajalehtis. Neil kordil. Teravis hambus. Kõikides kysimuis.

Konkordantsi vead: Teistes ringkondis Yksikutes salkes. Untest säaduseist. Vaestele haigeile. Lähematel päivil. Mõnedest orjest. Liivastel lagendikkel. Vastu-meelsetes kohis.

Vastuoksused: Ratastel ja muudel masina osil. Ta kõneles nende inimesiga oma ettevõtetest. Kohvikutes ja muudes lõbustuskohis See mõjus elajatesse ja inimesisse.

i mitmuse illatiiv: Silmadesse puutama. See jäi talle jalgadesse kinni. Nad sattusid uutesse tingimustesse. Nad langesid halbadesse dialektismidesse Kevadistesse puhangutesse. Neisse paksudesse kehadesse. Ruttasid oma soojadesse pesadesse tagasi.

Harjutusylesannete võti.

Mitmuse partitiiv.

1. soid, suid, öid, jäid, partiisid, kuid, patareisid, paleid, töid miljõid, kakaduid, teid, komiteid, büroid, ideid.

3. hulki, vigu, karju, pikki päivi, turje, vilju, luudi, kurbi haudu, valje kisu, visu, kirgi, hauge, õrnu helli emi, künklikke lagendikke, vagu tuve, pyhi sõdu, maksu, makse, keni ninu, kõvu kive, rõosku põski, mädi rabu, mude, vabu lõve, pahu kehi, tummi ämmi, kõhnu rauku, kehvi kihelkondi, linnu, pilvi, praade, rähni, kyli, kylmi, ilmu, vesi, kurje äiu, laiu lahti, vaipu, kõrbi, kaarte, kontserte, mõlu, ronki, mõisu, mikroskoope, toole, urbi, marku, marke, piiskoppe, kolmi, helmi, huve, pärni, kisu, lisi, viise, viisi, kavu, ore, teemante, rähni, kitsi, kokki, vakku, sõelu, välje, nälgi, laudu, kõlu, õngi, julmi, sanatooriume, kujutelmi, nõusid, õni, unesid, (uni), süsi, õunu, kontsi, lilli, kavu, ilmu, tube, kukki, agente, kubernere, talvi, nooli, kidu, igi, materjaale, rehti, laevastikke, pärgi, käsni, äiu, nuie, lavu, keru, lube, laasi, urbi, tabu, taude, lõugu, hangi, võlgu, kõrgi, seeni, taimi, lõimi, koibi, hiisi, peeni, leibu, otri, munki, aasu, hulle tempe, ryppi, vesi.

3. III: otstarbeid, palgeid, herneid, peenraid, kupjaid, kalleid, tooteid, laineid, asemeid, hülgeid, sündsaid, muigeid, riismeid, seitsmeid, olgeid, laekaid, helbeid, pöördeid, teibaid, käändeid, kauneid, kombeid.

4. IV. ja V: vahvaid, sohvasid, valgeid, kaljusid, põrguid, peresid, haledaid, Liinasid, Martaid, summasid, knopkaid, melodiaid, tublisid, valesid, väledaid, mõisaid, hapusid, tuhandeid, tuhandendaid, nädalaid, pähklaid, sõdureid, kirjusid, albumeid, armetu(ma)id, vanglaid, takjaid, syytu(ma)id ohvreid, pileteid, ingleid, miljoneid, teaatreid, veskeid, tapetuid, õnnetu(ma)id valesid, kolmandaid rublaseid, artikleid, teisendeid, eksameid, kortereid, söövaid, tugevamaid, vastikuid.

5. VI. niisuguseid, kaudseid, puisi teoseid, kolmekuisi orjusi, aastasi kursusi, õisi matuseid, yldisi põhjusi, aktiivseid ollusi, üksluisi liigutusi, meetripikuseid juukseid, omakseid, ajutisi arusaama-

tusi, niisuguseid hähema(t)tusi, endisi määrusi, mitmepäisi koletisi, maisi kohuseid, jäisi kylmuseid, jäänuseid, tyliseid väärtusi, reaalseid õigusi, soisi, praegusi tervisi, lõunasi puhkusi, veiseid, eeskujulisi sulaseid.

6. Lällasid vedelikke. — Palju kirjusid koeri. — Ta ei osand kommasid panna. — Ta ei pidand õigeid arveid. — Sääil oli palju töötavaid veskeid — Paremaid numbroid. — Ei olnud tagajärgi. — Palju märgi kohta. — Myydi otri ja kaeru. — Ameerikas on palju suuri linnu. — Jäisi tuuli. — Selteaegseid säädusi. — Mitmepäisi madusi. — Niisuguseid vastuseid. — Kirjusid albumeid. — Vanu kontrahte. — Paljusid vekseid. — Tuhandeid miljoneid aatomeid. — Oopereid ja teatreid. — Osavaid tislereid. — Yksikuid vihmapiisku. — Mädi soid. — Palju kordi. — Nad tõstsid omi kõhnu käsi. — Kauneid kontserte. — Puiis liigutusi. — Sooje tervisi. — Sadu kalleid pileteid.

i - m i t m u s.

Kardetavaist ettevõtteist. Vanemaile liikmelle. Kuuekymneil aastail. Vapraile päälikuile. Ylevoolavaist tundeist. Rahulikele elanikele. Vahvailt sõdureilt. Kiviseil kynkail. Rasvaseist jäne-seist. Onnetumais juhtumuis. Tuhandeist võimalusist. Kaugeil vöörail mail. Muinas-eestlasil. Sakslasil ja venelasil. Kalleist esemeist.

Suuris joonis. Endisil aastasajul. Niisuguseil korril. Laie-mais ringkonnis. Liigutavall sõnul. Ametlikes asjus. Heledais värves. Vanul eestlasil. Endisil ajal. Kalleis sanatooriumes. Pikis korridores. Tyhjes kurvis kõrvis. Õnnelikel inimesil. Täisis purjis. Laius laasis. Oudseis hauus.

Varemail ajal. Pahu oludes. Mõistlikel ametnikel. Veriseis sõjus. Valgeis rüideis. Vanul päivil. Usist asjust. Mustist varsiist. Suuris salgus. Õnnelikele lapsile. Teatreis. Halles mantleis. Aja-lehis. Neil korril. Teravais hambais. Kõigis kysimuis.

Teisis ringkonnis. Yksikuis salgus. Usist säädusist. Vae-seile haigelle. Lähemail päivil. Mõnist orjest. Liivaseil legendikeil. Vastumeelseis kohis.

Rattail ja muil masina osadel (osil). Ta kõneles nende inimestega oma ettevõtteist. Kohvikuis ja muis lõbustuskohtades. See mõjus elajaisse ja inimestesse (või: inimesi).

Silmi puutama. See jäi talle jalgu kinni. Nad sattusid uusi tingimussi. Nad langesid halbu dialektisme. Kevadissi puhanguisse. Neisse pakse kehhi. Ruttasid oma sooje pessi tagasi.

Joh. Aavik.

Täienduseks artiklile.

Mitmuse partitiiv ja i-mitmus.

1. (ad 24) Muljeerumine pysib lyhemas mitmuse partitiivis, seega sõnast „tund“ (gen. tunni) on mitm. partitiivis „tunde“ n muljeeritud. Samuti ka „klaase, halle, koole, vanne, sorte“ jne.

2. ik-sõnade suhtes juhitage tähelepanu, ettuleb teravalt lahus hoida II-se ja V-nda liigi ik-sõnad: II-liigilisil on mitm. partitiiv -ikke (maastikke, mõistlikke jne.), V-liigilisil -kuid (päälikuid, lapsikuid jne.); II-liigilisil on kõrvalrõhk -ik silbil, V-liigilisil -ku silbil.

pikk — pitk.

Mõningais „Keeleuuenduse“ eelmisis numbreis (nr. 1 ja 2 a. 1925) tarviteti juba vormi *pitk* pro *pikk*, mis vahest mõnd on võõristand. — Teatavasti üks lõuna-eesi keele iseärasus on tk muutus kk-ks: *sökkuma*, *kakkuma*, *jakk*, kuna põhja-eesi ja kirjakeeles tk: *sõtkuma*, *katkuma*, *jatk*. Samuti on põhja-eesi *pitk* vormile lõuna-eesi vastavalt *pikk*. See *pikk* on imeliku erandina ka kirjakeele tungind, milles ootaks loomulikult *pitk*, nagu see oligi vanemas kirjakeeles, muu seas piiblis. Kirjakeelest on *pikk* ka yld-kõnekeele imbund, mi et *pitk* on juba kadumas. Seda tuleb kahetseda, sest *pitk* on soliidsem ja energilisem vorm lõuna-eesi lamestunud *pika* kõrval. Vahest aga ei oleks veel liig hilja ja võimatu *pitka* uuesti tarvitusele võtta. Arvestades seda, kui lyhikeses ajas *pikk* on kirjakeeles ja põhja-eesi kõnekeeleski „läbi löönd“, võib loota et ka *pitk*, kui seda hakatakse kirjanduses tarvitama, varsi kõigile omaseks harjuks. Seepärast seda uuendust, õigupoolest „vanandust“ maksab tõsiselt katsuda.

A. Miller.

rõõmustama — rõõmutsema.

Verbist *rõõmustama* on senni puudund puht-intransitiivne vorm, sest „rõõmustama“ tarvitetakse niihästi transitiivses („rõõmustan teda“) kui intransitiivses tähenduses („rõõmustan ise“), mis kahetähenduselisv pole soovitav. Viimasel ajal on hakat intransitiivina tarvitama *rõõmustuma*, mis ka pole alati kohane, sest see tähendab enam „rõõmsaks saama.“ Parem oleks „rõõmus oleva“ tähenduses *rõõmutsema*, mis esineb Wiedemannil ja toetust leiab ka soome keelest (vrd. soome „iloitsen“).

V. Piik.

tähelpanu — tähelëpanu.

Õige vorm on *tähelepanu*, sest „panema“ vastab kysimusele „kuhu?“ („tähele“). Ei öelda ju kunagi „panen laual,“ vaid „panen lauale.“ Seega ka „tähelepanu“ ja sellest „tähelepanelik“.

„Tähelpanu“ veaga on suguluses ka „järel“ tarvitamine sääl kus peab olema „järele“: sääduse järele (mitte „järel“). Seega viga „näidete järel seletanud“ (Kampmanni kirjandusloo tiitellehel), peab olema „näidete järele“. Samuti on siis viga ka „järeltehtud, järelemõtlemine“, peab olema *järeletehtud, järelemõtlemine*.

V. Piik.

kolmandamad — võimatud.

Need vormid on tyybiline näide Eestis praegu valitsevast keelelise vastuoksuse tõvest: eitavaist tu-sõnust on pikemad ma-lõpuga vormid („võimatamad, õnnetumad, määratumad“) õigustet, sest siin -ma on hääliksääduslik ja esialgselt olnud (nii ka soome keeles), kuid just siin ydiselt tarvitetakse lyhemaid („võimatud, õnnetud, määratud“), nii nõuabki seda ametlik õigekeelsus; teiselt poolt aga tarvitetakse ma-lõppu, kui mitte niipalju kirja-, siis ometi rohkesti kõnekeeles, kordarvudest („kolmandamad, neljandamad“), kus see -ma on analoogia teel saadud tu-sõnast. Igatahes veider vastuoksus on, kui sama isik tarvitab „õnnetud, võimatud“, aga seejuures „kolmandamad“. Seepärast ainult „kolmandad, neljandad“ jne., kuna teiselt poolt pigem „võimatumad, õnnetumad, määratumad.“

A. Miller.

„kaduma minema“

on germinism, täht-täheline tõlge saksakeelest „verloren gehen“, ja täiesti tarbetu, sest on ju meil olemas samatähenduseline rahvakeelne „kaotsi minema“, mis päälegi lyhem ja mida ainsat tuleks seepärast tarvitada ses fraseoloogilises yhtumis.

A. Miller.

Märkustoitmetuse poolt.

Aruanne uute sõnade loomisest ilmub järgmises numbris.

Trykivead.

			trykitud	peab olema
lk.	2 rida	6 alt:	mitme	mitm.
„	8 „	6 ylalt:	konn,	konni,
„	16 „	6 „	-id	-si
„	25 „	15 „	keeles..lehis	keelest.. lehist
„	27 „	12 alt	kuuni	kunni
„	18 „	28 ylalt	vanemais	varemais

Hakkas ilmuma „Istandiku“ kirjastusel uus jutuseeria

„Yldine novellikirjandus“

Ilmund on № 1.

Ernst von Wildenbruch'i novell

Isamaa ja armastus

Tõlkind Otto Treu.

Seletavad järelemärkused kirjutand Joh. Aavik.

Äratrykina käesolevast numbrist on ilmund

Mitmuse partitiiv ja i- mitmus.

Hind 40 marka.

Joh. Aavikul teoksil ja ilmuvad edaspidi :

Konjugatsiooni liigid, nende tabel, iseärasused, harjutus-ylesanded yhes võtmega. Tarviline paarik kirjutusile. „Deklinatsiooni liigid“ ja „Mitmuse partitiiv ja i- mitmus“

Võõrnimede hääldamine, 17 Euroopa keele hääldamise reeglid yhes sellekohaste pärisnimedega näiteina.

Võõrakeelne tuletus, tarviline täiendusraamat eelmiselle (greeka-, ladina- ja prantsuskeelsed ees- ja järeliited.)

Lyhike soome keele õpetus. Lõpus väike lugemik proosat ja luulet ja reisijaile tarvilised kõnelemised.

Kalevipoeg ja muud eeposed.

Valik rahvalaule.

Juhani Aho: Valitud laastud I.

„ISTANDIKU“ kirjastusel on hiljuti ilmud kaks uut keeleuendusteoreetilist raamatut Joh. Aavikult:

Keeleuenduse äärmised võimalused.

Ses esitatakse keeleuenduse alal uus teooria ja abinõu. Raamat avab hoopis uusi väljavaateid, sisaldab ka palju tegelikke ettepanekuid ja uusi sõnu ning vorme, lõpuks ka yleskutse sõnade loomiselle ja selle eest rahalise tasu pakkumuse.

Hind 350 marka, paremal paberil 450 marka.

Õigekeelsuse ja keeleuenduse põhimõtted.

Tarviline ettevalmistus- ja täiendusraamat eelmiselle. Esitab need põhimõtted, mille järele keeleuendus on senni toimind, ja käsitab nende valguses senni ettepanud ja tarvitet keeleuendusi. Lõpuks on keeleuenduste nimekiri nende raskuse ja vastuvõetavuse järjekorras.

Hind 85 marka.

Kõige uuendusrikkama keelega raamat on kahtlemata

EDGAR POE

VALIT NOVELLID II.

(Hirmu ja õuduse juttude seerias № 14).

Inglis keelest tõlkind Joh. Aavik. See sisaldab rohkem ja tihedamini kui ükski muu senine raamat uusi sõnu ja keelendeid.

====
Hind 65 marka.
=====

Hirmu ja õuduse juttude seeriast on senni ilmud 17 numbrit. Neist viimised on:

- № 15. „Sinised indiaanlased“ (Ewers: Sinised indiaanlased; Dadone: Pyha aare). Hind 50 mk.
- № 16. „Hallutsinatsioonid“ (Aho: Viirastus, Vilkenen: Hallutsinatsioonid, Aho: Käik Lapi nõia juure). Hind 25 mk.
- № 17. „Horla“ (Sisaldab 7 Maupassanti õudusejuttu). Hind 80 mk.